

Nr 104.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen med förslag till ändrad lydelse av §§ 9, 16, 19 och 21 riksdagsordningen; given Stockholms slott den 19 februari 1918.

Under åberopande av bifogade i statsrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed till riksdagens prövning i grundlagsenlig ordning framlägga följande

Förslag

till

ändrad lydelse av §§ 9, 16, 19 och 21 riksdagsordningen.

§ 9.

Till ledamöter i första kammaren kunna endast väljas män och kvinnor, som uppnått — — — — — sin befattning.

§ 16.

Valrätt — — — — —
— — — — — värnpliktsövningar.

Under samma betingelser tillkommer valrätt jämväl kvinna, dock att gift kvinna, som icke vunnit boskillnad eller hemskillnad, ej äger valrätt, därest hennes man är från valrätt utesluten på den grund att han är i konkursstillstånd eller att han icke erlagt honom påförda utskylder.

Till efterrättelse — — — — —
— — — — — inträffar.

§ 19.

Till ledamöter i andra kammaren kunna endast utses män och kvinnor, som äga valrätt inom valkretsen eller, där fråga är om stad, bestående av flera valkretsar, inom någon av dessa.

§ 21.

Riksdagsman — — — — —
tre lagtima riksdagar.

Kvinna är berättigad att avsäga sig riksdagsmannaupdrag, även om icke något av nu nämnda skäl är för handen.

Avsägelse -- -- -- -- -- Konungens befallningshavande.

Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Eliel Löfgren.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför
Hans Maj:ts Konungen i statsrådet å Stockholms slott
tisdagen den 19 februari 1918.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern EDÉN,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena HELLNER,
Statsråden: PETERSSON,
SCHOTTE,
PETRÉN,
NILSON,
LÖFGREN,
friherre PALMSTIERNA,
RYDÉN,
UNDÉN,
THORSSON.

Chefen för justitiedepartementet statsrådet Löfgren anförde:

»Bland de konstitutionella spörsmål, som för närvarande påkalla statsmakernas uppmärksamhet, har frågan om *politisk valrätt och valbarhet för kvinnor* allt mer trätt i förgrunden. Denna fråga har sedan åtskilliga år tillbaka stått på dagordningen i vårt land. Den har vid upprepade tillfällen gjorts till föremål för motioner i riksdagen och har en gång, nämligen vid 1912 års riksdag, genom Kungl. Maj:ts proposition framlagts för riksdagen. Jag ärnar nu hemställa, att förslag i ämnet, av huvudsakligen enahanda innebörd som det år 1912 framlagda och således avseende dels valrätt för kvinnor till andra kam-

manen och dels valbarhet för dem till båda kamrarna, ånyo underställes riksdagens prövning.

Beträffande frågans förhistoria i vårt land samt de allmänna grunderna för förslaget anser jag mig kunna hänvisa till det yttrande av dåvarande chefen för justitiedepartementet, som åtföljde berörda proposition. Han anförde härutinnan följande:

Den av riksdagen äskade utredningens omfattning och resultat.

»Enligt vid 1906 års riksdag fattat beslut har riksdagen, i anledning av väckta motioner och efter konstitutionsutskottets hemställan, i skrivelse till Kungl. Maj:ts anhållit, att genom Kungl. Maj:ts försorg måste verkställas en allsidig utredning av den genom ett flertal motioner vid nämnda riksdag, liksom vid flera föregående riksdagar, väckta frågan om beredande av politiskt rösträtt för kvinnor. Härvid uttalade riksdagen bland annat, att det näppeligen kunde vara förenligt med införande av en så vidsträckt valrätt för män, som ifrågasatts, att från direkt politiskt inflytande utestänga kvinnorna, vilka hade lika stora intressen att tillvarataga i samhället som männen och därför borde sättas i tillfälle att genom deltagande i de politiska valen göra dem tillbörligt beaktade. Härtill komme, att kvinnan på grund av de henne särskilt utmärkande egenskaperna vore ägnad att utöva ett gagneligt inflytande i synnerhet på den sociala lagstiftningens område, såsom i fråga om fattigvård, sjukvård, undervisning och uppfostran. Då riksdagen, som härmed i princip uttalat sig för att politisk rösträtt borde givas även åt kvinnorna, likväl inskränkt sig till att äska en utredning av frågan, var anledningen härtill, enligt vad av riksdagens skrivelse inhämtas, att den föreslagna reformen ansågs vara så vittgående, att beslut därom icke borde fattas utan en föregående utredning rörande alla de spörsmål, som härmed stode i sammanhang, varjämte frågan syntes böra finna sin lösning, oberoende av den vid denna tidpunkt icke avgjorda frågan om utvidgad rösträtt för män.

Den anförda skrivelsen från riksdagen har, ehuru väl den närmast anslöt sig till konstitutionsutskottets av riksdagens båda kamrar bifallna hemställan om utredning angående valrätt för kvinnor vid val till riksdagens andra kammare, genom sin avfattning redan i och för sig bort föranleda till utredning av frågan om kvinnans politiska rösträtt i hela dess vidd. Emellertid hava därefter inträffade förhållanden satt det utom all fråga, att utredningen borde gälla hela spörsmålet om kvinnans politiska rösträtt såsom omfattande icke allenast valrätt, utan även valbarhet till riksdagens båda kamrar.

Genom de vid 1907 och 1909 års riksdagar antagna nya grunderna för den kommunala rösträtten erhöles de kommunalt röstberättigade kvinnorna, då landstingsvalen blevo direkta, i likhet med männen ett ökat inflytande på valen till första kammaren, samtidigt med att kvinnorna, såsom numera valbara till stadsfullmäktige, fingo direkt valrätt vid förstakammarvalen i de städer, vilka icke deltaga i landsting. Jämsides härmed hava vid 1907 års riksdag och därefter i skilda motioner framställt yrkanden, icke allenast om utsträckning av den i nyssnämnda omfattning erkända principen om kvinnans valrätt till att gälla även de allmänna valen till andra kammaren, utan tillika om kvinnans valbarhet till båda kamrarna såsom en naturlig konsekvens av valrätten. Vid 1907 och 1908 års riksdagar avskogs visser-

ligen, vid den förra riksdagen efter hemställan av det för rösträttsfrågans behandling tillsatta särskilda utskottet och vid den senare på yrkande av konstitutionsutskottet. härom väckta motioner av båda kamrarna, företrädesvis med hänsyn till att den vid 1906 års riksdag begärda utredningen ännu icke förelåg ävensom därtill, att man ville avvakta det vilande rösträttsförslagets ikraftträdande. Men vid 1909 och 1911 års riksdagar, sedan de nuvarande grunderna för riksdagens sammansättning faststälts och trätt i verksamhet, har andra kammaren, vid 1909 års riksdag efter konstitutionsutskottets tillstyrkande, uttalat sig för införandet av valrätt och valbarhet för kvinnor på samma villkor som för män; och den omständigheten, att första kammaren vid 1911 års riksdag, med anslutning till konstitutionsutskottets då avgivna betänkande, intagit en mera reserverad hållning till själva principen om kvinnans politiska rösträtt, än som synes överensstämma med uttalandet i 1906 års riksdagsskrivelse, har icke kunnat rubba det förhållande, att den fråga, som den i 1906 års riksdagsskrivelse begärda utredningen kommit att gälla och som för närvarande står på dagordningen, angår kvinnans *valbarhet* till riksdagens båda kamrar, lika väl som hennes *valrätt* till andra kammaren efter samma grunder, som stadgats för män.

Att kravet på lika valrätt och valbarhet för män och kvinnor uppbäres av en bestämd och klart uttalad folkmening synes också vara uppenbart. Det har vunnit stark anslutning inom de skilda politiska partierna, har länge stått på såväl det frisinna som det socialdemokratiska partiets program och har av båda dessa partiers representanter inom riksdagen framförts och vunnit andra kammarens bifall. Att förslag om politisk rösträtt för kvinnorna icke upptogs i de kungl. propositioner till riksdagen angående förändrade rösträttsbestämmelser, vilka åren 1906 och 1907 förelades riksdagen, ägde, liksom riksdagens år 1906 intagna ståndpunkt i frågan, sin förklaring i en önskan att icke härmed äventyra ett fördröjande av rösträttsfrågans lösning i dess helhet, varjämte föredragande departementschefen vid motiveringen till 1907 års proposition kunde hänvisa till den av riksdagen nyligen begärda, då icke medhunnit utredningen. Men i sistnämnda proposition gavs tillika ett oförbehållsamt erkännande av det berättigade i den pågående rörelsen för att kvinnan, den gifta såväl som den ogifta, måtte kunna själv bevaka sina egna intressen och äga att lika med mannen deltaga i det offentliga livet, samt uttalades den övertygelsen, att politisk rösträtt för Sveriges kvinnor i en nära liggande framtid komme att bli verklighet.

Huru utbredd och djupt rotad övertygelsen om rättvisan och gagnet av ett införande, utan vidare förhållande, av politisk rösträtt för kvinnor sålunda synes vara, kan det ju dock vara av betydelse att vid frågans lösning äga tillgång till en såvitt möjligt allsidig utredning rörande de spörsmål, vilka därmed äga sammanhang. Men härvid bör erinras, att själva frågan är av den beskaffenhet, att en fullt objektiv undersökning, som icke förlorar sig i fruktlösa abstraktioner, näppligen kan väntas lämna svar på alla de spörsmål rörande den kvinnliga rösträttens verkningar, vilka det kunde vara av intresse att på förhand utröna. Även erbjuder det svårighet att från erfarenheten inom andra länder, där politisk rösträtt för kvinnor tillämpas, draga säkra slutsatser beträffande dess antagliga verkningar i Sverige under här i landet rådande förhållanden. Vid fråga om införande av politisk rösträtt för svenska kvinnor bör i första hand avseende göras å svenska förhållandena. Befinnes det, att kvinnornas nuvarande ställning i vårt samhälle och deras del i

medborgareplikerna äro sådana, att de giva ytterligare styrka åt kvinnornas i själva rättvisan grundade krav på andel i den politiska makten, böra inga föregivna lämp- lighetshänsyn få verka till undanskjutande av detta krav.

Den utredning av frågan, som av riksdagen begärts, har på Kungl. Maj:ts föranstaltande anordnats och dess resultat har successivt blivit tillgängligt och föreligger nu i färdigt skick. (Statistiska Centralbyråns redogörelse angående valrätt till riksdagens andra kammare år 1900, avd. IV, ar 1908; C. A. Reuterskiöld »Politisk rösträtt för kvinnor», I, »Om utvecklingen och tillämpningen i utlandet av idén om kvinnans politiska rösträtt» år 1911; L. Widell »Politisk rösträtt för kvinnor», II, »Statistisk utredning» år 1912.) Den sålunda verkställda utredningen torde få anses lämna alla de upplysningar, vilka rimligen kunna begäras till ledning för ett slutligt avgörande av frågan. Vid sådant förhållande och då, sedan den vid 1909 års riksdag genomförda rösträttsreformen numera trätt i full verkställighet, ej heller avseende härå längre kan åberopas som anledning att uppskjuta frågan, synes tiden nu vara inne att, med prövning av själva saken utan sidohänsyn, upptaga kravet på politisk rösträtt för kvinnor till avgörande.

Allmänna
synpunkter.

De skäl, som tala för beredandet av politisk rösträtt för kvinnor här i landet, må sägas vara framförda av tids- och samhällsförhållandenas egen utveckling med en beviskraft, som svårligen låter sig vederläggas. Tidsförhållandena giva kvinnornas rösträttskrav sitt stöd i den omvärdering, som en senare tid medfört i fråga om kvinnan såsom individ och samhällsmedlem — en förändring i det allmänna tänkesättet, som ställer kvinnan på lika plan med mannen. Samhällsförhållandena åter hava i väsentlig mån påskyndat denna utveckling, enär det moderna samhälls- arbetet i den största utsträckning kräver även kvinnornas medverkan. I båda dessa avseenden innebär delaktighet i den politiska makten den enda verkliga garantien för kvinnans rätt: för *alla* kvinnor bör det direkta inflytandet på lagstiftningen framstå som en garanti för att hennes rätt som individ, hustru och moder veder- börligen iakttages, och för den i ordets vanliga bemärkelse *arbetande* kvinnan är detta inflytande dessutom liktydigt med befogenheten att själv deltaga i bestämmel- serna rörande hennes egna arbetsvillkor. Men saken har även en annan minst lika viktig sida. Såsom det moderna samhället är inrättat, med dess upptagande av allt flere verksamhetsområden, *behöver* detta icke allenast individernas medverkan var för sig på deras olika ställningar i det praktiska livet, utan även deras samfälliga intresse och insikt för gemensamt arbete till främjande av de allmänna samhälls- ändamålen. Med den plats kvinnan nu intager, såväl i egenskap av yrkesutövare och inom familjen som inom det frivilliga sociala arbetet, synes därför hennes intresse och särskilda fallenheter böra tagas i anspråk jämväl för de allmänna ärendena, vilka i allt större utsträckning angå delar av samhällslivet, inom vilka kvinnorna böra äga synnerlig livserfarenhet och insikt.

De faktiska förhållanden, vilka stödja ovan uttalade uppfattning, äro till- räckligt kända för att ej närmare behöva angivas, men torde i allt fall böra i någon mån beröras.

Kvinnans
rättsliga
ställning.

Vad först angår kvinnans rättsliga ställning, äro de nuvarande bestämmelserna resultatet av en lång rättsutveckling, varunder hon erhållit rätt att, lika med mannen, vid viss ålder bliva myndig, liksom hon tidigare förvärvat lika arvsrätt och gift- rätt med honom. Inom äktenskapet är kvinnan, oavsett bestämmelserna rörande

äktenskapsförord och boskillnad, befogad att själv rada över sin arbetsförtjänst. Dessutom hava inom riksdagen förslag väckts om förändrade bestämmelser om mannens målsmanskap, vilka förslag väl hittills avvisats, men som otvivelaktigt — liksom även en genomförd jämställdhet med mannen i fråga om vardnaden av gemensamma barn — komma att vinna beaktande vid lagberedningens nu pågående utredning inom familjerättens område.

Är det salunda uppenbart, att utvecklingen går i riktning av att giva kvinnan likställighet med mannen i familjerättsliga förhållanden, synes det å andra sidan icke kunna förnekas, att kvinnorna, till samhällets och sin egen åtnåd, böra få påverka och påskynda en lagstiftning, som så nära berör deras intressen.

Lika klart framträder behovet av en samverkan med kvinnorna på andra lagstiftningsområden. Kvinnans rätt till närings- eller affärsverksamhet är — med den begränsning mannens målsmanskap kan i särskilda fall medföra — medgiven under samma villkor som för man, och är hon sålunda jämväl behörig att i lika mån utöva alla slags funktioner inom bolag och andra ekonomiska sammanslutningar. Likaså är kvinnans rätt till yrken, för vilkas utövande erfordras särskild examen, numera i det närmaste densamma som mannens. Rätt till stats- och kommunaltjänst äger kvinnan i avsevärd omfattning, ehuru till följd av grundlagens bestämmelser de högre statstjänsterna, å vilka kunglig fullmakt utfärdas, äro i regel förbehållna män. Till alla lärarbefattningar vid statens läroanstalter (med undantag för teologisk lärartjänst vid universiteterna) och till beställningar vid inrättningar för vetenskap, slöjd och skön konst samt till statens läkarebefattningar ävensom till motsvarande befattningar i kommunens tjänst äga likväl även kvinnor numera enligt grundlagens bestämmelse tillträde.

Ehuru på dessa olika arbetsområden kvinnas lika berättigande med mannen i viss utsträckning vunnit erkännande, torde åtskilligt ännu återstå för att bereda kvinnan den ställning, vartill hon må finnas berättigad; och bör därvid även kvinnornas egen mening få inverka på avgörandet.

Vad som särskilt bör tagas i betraktande vid bedömandet av den politiska rösträttens betydelse för den stora massan kvinnor, är samhällets fortgående industrialisering och den alltjämt stigande omfattning, vari industrien begagnar sig av kvinnornas arbetskraft. Av statistiska centralbyråns ovan nämnda redogörelse över förhållandena vid den år 1900 gjorda folkräkningen inhämtas, att hela antalet kvinnor över 25 år utgjorde 1,362,081 och att av dessa nära tredjedelen vid folkräkningen uppgivits såsom självständiga yrkesutövare eller i övrigt såsom huvudpersoner inom sin familj. Av de återstående, bland vilka över 57 procent av hela antalet uppgivits såsom hustrur utan yrke, torde emellertid hava funnits ett icke obetydligt antal kvinnor, vilka åtminstone delvis haft annan sysselsättning än inom hemmen. Särskilt i städerna voro otvivelaktigt bland dem, som angivits såsom försörjda av andra, många industriarbeterskor, handels- och kontorsbiträden m. fl. Angående landsbygden hava hemmavarande döttrar till jordbrukare och jordbruksarbetare hänförts till familjemedlemmar, ehuru sannolikt många av dem i likhet med de hemmavarande söner, vilka i statistiken uppförts såsom utövare av vederbörande yrken, i själva verket varit självförsörjande.

I detta samband förtjänar slutligen anmärkas, att bland hemmavarande familjemedlemmar utan särskilt yrke ingått ett säkerligen icke obetydligt antal hemarbeterskor, vilkas ekonomiska betryck först på senare tid tilldragit sig vederbörlig uppmärksamhet.

Kvinnorna
och
industrien.

Det kan icke anses lämpligt och tillbörligt att i längden fränkänna alla dessa samhällsmedlemmar politisk betydelse. Även samhället torde främja sin lugna utveckling och häst tillgodose det helas väl genom att giva behörigt inflytande åt de skilda intressena därinom. Statens växande kontroll över jämväl de fria yrkena samt dess ingripande för att bereda ökat skydd för liv och hälsa under arbetet berör kvinnorna lika väl som männen, och detta icke sällan med olika verkningar för de skilda könen.

Kvinnornas
utbildning.

Beträffande därefter fragan, huruvida kvinnorna i allmänhet kunna anses äga erforderlig kunskap och mognad för att tillerkännas politisk rösträtt, borde det för adagaläggandet härav vara tillräckligt att hänvisa till ovan berörda förhållanden, vilka utvisa, att kvinnan numera på de flesta arbetsområden ansetts äga kompetens för utförande av viktiga funktioner i såväl det allmänna som enskild tjänst. Hennes skolunderbyggnad är i allmänhet densamma, som kommit med henne socialt jämställda män till del; och i fråga om den högre undervisningen äger kvinnan tillträde till universiteten och högskolorna med rätt att avlägga alla examina, av vilka hon praktiskt taget för sin fortkomst må äga nytta. Även till den övriga högre undervisningen äger kvinnan tillgång och har hon därav, liksom av undervisningen vid universiteten och högskolorna, i avsevärd utsträckning begagnat sig.

Kvinnornas
kommunala
rösträtt.

Det finns därför knappast något skäl för antagandet, att kvinnorna i allmänhet skulle vara på grund av bristande kunskaper mindre skickade än män att utöva politisk valrätt och erhålla valbarhet till riksdagen. Att kvinnorna också i den allmänna åskådningen förutsättas äga, jämte nödiga insikter, tillräcklig mognad för bedömandet av ärenden, som angå det allmänna, synes vara i princip erkänt genom deras delaktighet i den kommunala rösträtten och därav följande rätt till inverkan på valen till första kammaren. I själva verket äro de ärenden, vilka äro underlagda den kommunala representationens prövning, i många av våra kommuner av synnerligen maktpåliggande och delvis med riksdagsärendena närbesläktad art, varvid bör anmärkas, att en bestämd tendens förefinnes till större samverkan mellan stat och kommun eller rent av en överflyttning till staten av frågor, vilka hittills berott på de särskilda kommunernas avgörande. Frågor av denna art, vilka de kommunalt röstberättigade kvinnorna och deras företrädare på olika förtroendeposter ägt tillfälle att lära känna, äro särskilt skol- och fattigvårdsfrågor med därtill hörande skattesporsmål och det torde icke kunna bestridas, att kvinnorna i stor utsträckning visat sig äga intresse för och erfarenhet i dylika spörsmål.

Rätten att deltaga i kommunala val, som genom 1862 års kommunallagar tillerkändes de skattskyldiga kvinnorna lika med männen, har efter hand kompletterats med bestämmelser rörande kvinnas valbarhet till skoloråd, fattigvårdsstyrelse och fattigvårdsnämnd, folkskoleöverstyrelsen i Stockholm samt slutligen, genom kommunalreformen år 1909, även till stadsfullmäktige och övriga kommunala förtroendep uppdrag utom till landstingen. Genom dessa bestämmelser har gift kvinna, som i allmänhet icke är själv skattskyldig och därmed röstberättigad, emellertid kommit att stå tillbaka för de ensamstående kvinnorna, där hon ej genom uttryckligt stadgande i särskilda fall gjorts valbar oberoende av innehavd rösträtt. Den olikhet, som på detta sätt uppkommit mellan gifta och ogifta kvinnor, har dock i någon mån utjämnats genom den år 1908 företagna ändring i bevillningsförordningen, enligt vilken gift kvinna berättigats till självständig taxering och sålunda kommunal rösträtt för sådan inkomst, över vilken hon själv äger råda.

Jag övergår nu till frågan, huruvida kravet på politisk rösträtt kan anses tillräckligt djupt grundat hos kvinnorna själva för att ett verkligt intresse för de nya uppgifter, den politiska rösträtten medför, må kunna påräknas. Huru berättigat ett sådant krav i och för sig än må vara, är mången dock benägen att ifrågasätta lämpligheten av att i det politiska arbetet indraga en stor valmanskår, därest denna icke i större utsträckning väde intresse för rösträttens utövning.

Kvinnorörelsen och rösträttskravet.

I anslutning till vad som utgjorde förutsättningen för såväl 1906 års riksdagsskrivelse som föredragande departementschefens uttalande vid framläggande av rösträttspropositionen år 1907 utgår jag härvid från den uppfattning, som under tiden därefter vunnit ytterligare bekräftelse, att kravet på politisk rösträtt för kvinnor måste anses uppbyggt av en stark och målmedveten strävan hos kvinnorna själva. Den moderna kvinnorörelsen är allenast en fullt naturlig utveckling av den strävan för vinnande av personlig och ekonomisk självständighet, som tidigare under namn av kvinnoemancipationen företrädesvis omfattats av de socialt vällottade kvinnorna, men som efter de djupgående förändringar i arbete och arbetsfördelning, vilka känneteckna nutidssamhället, kommit att innefatta även de kroppsarbetande kvinnorna och av dem betraktats som ett medel i kampen för bättre levnadsvillkor.

Den första organisationen med syfte att verka för reformer till kvinnornas förmån var den år 1873 bildade Föreningen för gift kvinnas äganderätt, som rönt anslutning även bland männen. Denna förenings verksamhet, ursprungligen inskränkt till frågor rörande gift kvinnas ställning inom äktenskapet, utvecklades efterhand till att omfatta även andra kvinnofrågor. Därefter kom Fredrika Bremerförbundet år 1884 till stånd med huvudsakligt syfte att arbeta för ett förbättrande av kvinnornas ekonomiska ställning, deras yrkesutbildning samt för öppnandet av nya levnadsbanor för dem. Denna förening har satt kvinnorösträtten på sitt program, såsom fallet också är med den för nykterhetssträvandet och andra sociala syften bildade kvinnoföreningen Vita bandet samt med de socialdemokratiska kvinnoklubbarna. Såsom särskilt organ för kvinnornas rösträttssträvande har slutligen år 1903 bildats Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt, som för närvarande har 173 lokalavdelningar och räknar 12,500 medlemmar. Utom sitt allmänna organisationsarbete har denna förening igångsatt en ganska omfattande upplysningsverksamhet bland kvinnorna. På åtskilliga platser hava anordnats kurser i samhällslära, omfattande bland annat stats- och författningskunskap samt frågor av social innebörd.

Det vore emellertid oriktigt att antaga, att kvinnornas intresse för den politiska rösträtten icke framträtt på annat sätt än genom anslutningen till någon av berörda föreningar, vilka sammanlagt äga över 35,000 medlemmar. Ett stort antal kvinnor därutöver är anslutet till de politiska föreningar för män och kvinnor, vilka uppfört politisk rösträtt för kvinnor på sitt program.

Vid sidan härav hava kvinnor, inom eller utom ovannämnda eller andra organisationer, alltmera börjat taga initiativ till eller eljest deltaga i ett omfattande socialt arbete; i fredsarbetet eller för försvarsväsendet; i nykterhetsarbetet; i den kooperativa rörelsen etc. — kort sagt, under den livliga verksamhet, som för närvarande utvecklas i skilda riktningar inom samhällslivet, har kvinnan övertagit en betydande del av arbetsbördan. Och det kan därför med goda skäl göras gällande, att det samhälleliga intresse, som kvinnorna på frivillighetens väg ådagalagt, bör tillgodogöras av statsmakterna genom att giva dem deras del även i den offentliga samhällsverksamheten.

De organisationer, vilka haft reformer för kvinnorna på sitt program, hava naturligen också sökt genom Kungl. Maj:t och riksdagen få kvinnornas rösträttskrav framfört. De upprepade förslag, vilka under det sista decenniet i riksdagen väckts om rösträtt för kvinnor, hava påverkats och understötts av dessa organisationer, likasom de uppburits av en allt starkare opinion bland kvinnorna i allmänhet. Någon mera allmän opinionsyttring från kvinnornas egen sida kunde däremot näppeligen påvisas. då frågan först förekom i riksdagen, och detta förhållande anfördes också såsom ett huvudsakligt skäl för avslag å en framställning, som i och för sig väckte stort intresse och icke obetydlig anslutning inom folkrepresentationen. Under behandlingen av herr F. T. Borgs vid 1884 års riksdag väckta motion, i syfte att bereda kvinnan valrätt och valbarhet till andra kammaren under samma villkor som mannen, uttalade sig nämligen konstitutionsutskottets majoritet, i överensstämmelse varmed riksdagen fattade sitt beslut, för det berättigade i den tidsriktning, som strävade att giva kvinnan en friare ställning i samhället än tillföre, och ville icke ifrågasätta annat än att kvinnan voro lika väl som mannen i stånd att bedöma politiska frågor, men anförde som skäl för motionens avstyrkande i första rummet den omständigheten, att intet krav på rösträtt från kvinnornas egen sida framkommit. Fem reservanter i konstitutionsutskottet yrkade dock bifall till motionen i fråga om kvinnors valrätt till andra kammaren, och denna mening vann understöd inom andra kammaren av en minoritet, vilken blott med ett fåtal röster understeg den majoritet, som erhöles för konstitutionsutskottets mening.

Under den närmaste tiden efter det herr Borgs motion avslagits, höjdes väl enstaka röster till förmån för kvinnornas valrätt — ej för deras valbarhet — till andra kammaren (bland annat i yttranden till konstitutionsutskottets protokoll av herr S. A. Hedin år 1886 och herr O. V. Vahlin år 1895) men först år 1899 och under tiden därefter, då kravet på en omläggning av den politiska rösträttens grunder från censusvalrätt till allmän rösträtt även inom riksdagen framträdde starkare än tillföre, trädde i samband därmed jämväl kvinnornas rösträttskrav i förgrunden med anspråk på att lika väl som männens vinna beaktande.

Sambandet mellan strävandena för allmän rösträtt åt män och ett ökat intresse hos kvinnorna för deras rösträttsfråga ligger i öppen dag. Så länge de i 1866 års riksdagsordning stadgade rösträttsgrunder voro gällande, innebar i själva verket rösträtt för kvinnorna på samma villkor som för män allenast rösträtt för det försvinnande fåtal, som voro kommunalt röstberättigade och fyllde övriga bestämmelser om census, varför reformen, om än av principiell betydelse, under dessa förhållanden skulle ägt föga praktiskt värde. Men därjämte är att märka, att den tillämpning av personlighetsprincipen såsom grund för rösträtten, vilken får sitt uttryck i allmän rösträtt, måste medföra, att kvinnornas uteslutande från rösträtt framstår såsom något ur principiell synpunkt särdeles inkonsekvent och oberättigat. Det har ock från de mest auktorativa håll erkänts, att rösträtt för kvinnan bör följa såsom en oavvislig konsekvens av allmän rösträtt för män. Denna tanke har uttalats av den främste grundläggaren av 1866 års riksdagsskick frih. Louis de Geer vid hans anmälan till statsrådsprotokollet av en år 1879 framkommen petition om utsträckt rösträtt för män. Till frih. de Geers mening härom har därefter 1899 års konstitutionsutskott anslutit sig vid dess avstyrkande yttrande över de framställningar, som nämnda år gjordes till riksdagen angående en omläggning av grunderna för männens rösträtt. Och då Kungl. Maj:t år 1902 förelagt riksdagen förslag om en röst-

rättsreform på den kommunala rösträttens grund med användning av en graderad skala, varigenom den gifta mannen skulle med dubbla röster få representera familjen och särskilt hustrun, förklarade davarande statsministern frilh. von Otter under förslagens behandling i andra kammaren, att Kungl. Maj:t på grund av bristande utredning sett sig förhindrad att framlägga ett förslag på den allmänna rösträttens grund, men att, därest frågan om införande av allmän rösträtt, måhända inom den närmaste framtiden, komme att framträda, densamma otvivelaktigt näst förbindas med förslag om rösträtt även för kvinnorna.

Det är under angivna omständigheter naturligt, att rörelsen bland kvinnorna för erhållande av rösträtt tillvuxit, allt eftersom utsikterna för införandet av allmän rösträtt blivit större, och att dessa betraktat det avgörande av männens rösträttsfråga, som numera föreligger, såsom en säker utgångspunkt för lösningen jämväl av spörsmålet om kvinnans rösträtt. Kvinnor deltog sålunda i allt större utsträckning i de opinionsyttringar, vilka efter hand samlade sig omkring kravet på allmän rösträtt till en början företrädesvis avseende männen — den under år 1898 föranstaltade allmänna rösträttspetitionen undertecknades av cirka 62,000 kvinnor — och under år 1899 hänvände sig kvinnorna första gången för egen del till statsmakterna med sitt rösträttskrav, då Fredrika Bremerförbundet till Kungl. Maj:t ingav petition med anhållan om förslag till riksdagen rörande valrätt för kvinnorna till andra kammaren. Petitionen föranledde icke till någon Kungl. Maj:ts särskilda åtgärd. Men sedan riksdagen åren 1900 och 1902 hos Kungl. Maj:t i allmänna ordalag begärt utredning och förslag angående eventuell utsträckning av rösträtten, verkställdes efter särskilda framställningar av representanter för kvinnorörelsen denna utredning på sådant sätt, att densamma åtminstone i viss grad lämnade upplysning om förhållanden, vilka kunde äga betydelse för bedömandet av kvinnornas rösträttsfråga.

Det initiativ, som i samband med männens rösträttsrörelse tagits från kvinnornas sida för erhållande av rösträtt även för dem, har inom riksdagen upptagits och fullföljts i upprepade motioner, vilka tillvunnit sig kvinnornas och de speciella kvinnoföreningarnas livliga intresse och från dem på olika sätt erhållit understöd.

Så framställdes yrkande rörande valrätt för kvinnor till andra kammaren vid 1902 års riksdag av herr Lindhagen, vars motion om skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning och förslag i detta syfte visserligen av båda kamrarna avslogs, men med godkännande av konstitutionsutskottets uttalande, enligt vilket utskottet funnit den tanke, som låge till grund för strävandena att bereda kvinnan likställighet med mannen i politiskt liksom i socialt och ekonomiskt avseende, vara ur teoretisk synpunkt tilltalande, ehuru utskottet icke ville tillstyrka införandet i vår offentliga rätt av en alldeles ny princip, som ej prövats i de länder, vilkas samfundsförhållanden vore med våra närmast liknande. Detta konstitutionsutskottets erkännande av den kvinnliga rösträttens principiella berättigande jävades icke heller av samma utskott vid 1904 års riksdag, vilket utskott i anledning av motioner med olika räckvidd av herr Sjöcrona och herr Lindhagen, fann en utredning av frågan önskvärd, men icke ansåg det lämpligt att sammanbinda ett förslag om rösträtt för kvinnor med den då föreliggande frågan om beredande av utsträckt rösträtt åt män. Utskottet avstyrkte därför de väckta motionerna, i överensstämmelse varmed ävna båda kamrarna fattade sitt beslut. Vid 1905 års riksdag återupptogs herr Sjöcrona

och herr Lindhagen, den senare understödd av 57 medmotionärer, med negativt resultat sina motioner från föregående år, men vid riksdagen år 1906 föranledde av nämnda motionärer samt av herrar P. Em. Lithander och P. Hörnstén m. fl. i ämnet väckta förslag den riksdagens skrivelse till Kungl. Maj:t, som jag förut omnämnt. För att stödja ovanberörda förslag förekommo såväl år 1902 som åren 1905 och 1906 talrika meningsyttringar från kvinnornas sida till förmån för deras rösträtt så väl på allmänna möten som genom uttalanden från ett stort antal framstående kvinnor och petitioner till Kungl. Maj:t eller riksdagen från olika kvinnoföreningar i landet: och då därefter vid 1907 års riksdag av olika motionärer och efter skilda linjer väcktes förslag, icke allenast om valrätt utan även om valbarhet för kvinnor till båda kamrarna, understöddes förslaget om tillerkännandet av fullständig politisk rösträtt åt svensk kvinna på samma villkor som för man särskilt av en till riksdagen ställd, av Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt föranstaltad petition, undertecknad av 142,128 kvinnor. Även vid de senare tillfällen, då frågan varit under behandling i riksdagen, hava representanter för kvinnorna och deras föreningar genom direkta framställningar dels till Kungl. Maj:t och dels till riksdagen och enskilda riksdagsmän sökt påskynda frågans lösning.

Det anförda torde, mot den bakgrund av reella skäl, som ur kvinnornas eget intresse tala för deras politiska rösträtt, tillräckligt ådagalägga, att kravet härpa uppbäres av en bestämd opinion bland kvinnorna själva. I detta samband är platsen att erinra därom, att kvinnorna vid utövande av sin kommunala rösträtt, åtminstone på senare tid, ådagalagt det intresse, som skäligen varit att vänta. Enligt av Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt insamlade uppgifter från stadsfullmäktigevalen i 50 städer år 1910 röstade i medeltal för hela riket 43 procent av röstberättigade män och 37 procent av röstberättigade kvinnor, och avgåvos av männens samlade röstetal 61 procent och av kvinnornas 54 procent. Dessa siffror visa väl ett mindre starkt deltagande från kvinnornas sida, jämfört med männens, men förete en betydlig stegring i kvinnornas väljarsiffror från föregående år. I betraktande av att de kvinnor, som röstat, företrädesvis representerade de högre röstetalen, torde därjämte den slutsatsen icke vara oberättigad, att de små röstetalens innehavare i avsevärd omfattning avhållit sig från att rösta på grund av den ringa betydelse de ansett sig kunna utöva vid de kommunala valen.

Rösträtt för
kvinnor i
främmande
länder.

Även om förevarande fråga är av den beskaffenhet, att dess avgörande bör bestämmas med uteslutande hänsyn till våra egna samhällsförhållanden, saknar det icke betydelse att tillse, huru politisk rösträtt för kvinnor kommit att tillämpas och verkat i andra länder. En sådan undersökning äger sitt givna intresse för utrönande av, dels huruvida tilläventyrs avgörande skäl från principens praktiska tillämpning tala emot dess nu ifrågasatta införande i vårt land, och dels, i motsatt fall, vilka anvisningar härigenom kunna erhållas för det lämpliga anordnandet av rösträttens utövning.

Då konstitutionsutskottet vid 1902 års riksdag — liksom för övrigt även vid 1884 års riksdag — såsom en betänklighet mot den politiska rösträtten för kvinnor bland annat anförde, att densamma icke vore medgiven i något land med ett stats-skick, som närmade sig Sveriges, kunde detta icke utan fog anses gälla beträffande de fyra amerikanska stater (Wyoming, Utah, Idaho och Colorado) samt Nya Zeeland

och Syd- och Västa Australien, där politisk rösträtt i större eller mindre utsträckning vid denna tidpunkt utövades av kvinnorna. Det är obestriddigt, att såväl dessa stater som de övriga stater i Amerika (Washington och Kalifornien) samt i Australien (den australiska förbundsstaten Commonwealth of Australia samt de till denna hörande staterna Nya Syd-Wales, Victoria, Queensland och Tasmanien), vilka där-
efter tillämpat kvinnorösträtten, betydligt skilja sig från vårt land i fråga om självstyrelsens omfattning samt de olika ländernas storlek och befolkningsförhållanden. Särskilt är härvid att märka, att försvaret, utrikespolitiska frågor och viktiga delar av skattelagstiftningen falla utanför dessa staters verksamhetsområde; att befolkningsmängden är ojämförligt underlägsen Sveriges; samt att inom befolkningen antalet kvinnor, i motsats till förhållandet hos oss, som regel högst väsentligt understiger männens. I de nämnda amerikanska staterna, såväl som i Australien och på Nya Zeeland, är valrätten för män och kvinnor allmän, lika och direkt. Där de äga valrätt inom Amerika, äro kvinnorna även valbara, men i de övriga staterna med kvinnlig rösträtt växla bestämmelserna härom. Där kvinnornas politiska valbarhet stadgats, har denna bestämmelse likväl icke spelat någon nämnvärd roll, enär val av kvinna till folkrepresentant endast vid enstaka tillfällen förekommit. Beträffande den livaktighet, med vilken kvinnorna deltagit i valen, har denna i allmänhet varit, om ock icke väsentligt, mindre än männens. Undantag hava dock förekommit, särskilt vid olika tillfällen på Nya Zeeland, där för övrigt deltagandet i valen, att döma av tillgängliga uppgifter, synes vara mycket livligt. Från Australien bör därjämte anmärkas det förhållande, att kvinnornas deltagande i valen allmänt stigit i förhållande till männens från val till val, varav torde kunna slutas, att deras intresse för rösträttens utövande icke varit av övergående art.

Beträffande den kvinnliga rösträttens positiva verkningar på samhällsutvecklingen i nämnda länder äro meningarna ganska delade, men torde den uppfattningen hava gjort sig mest allmänt gällande bland dem, som objektivt förmått bedöma förhållandena, att någon skada för samhället icke därigenom uppkommit, men väl ordning, nykterhet och sedlighet befrämjats, varjämte lagstiftningsåtgärder till fromma för de sämre lottade samhällsmedlemmarna efter införandet av rösträtt för kvinnorna påskyndats. Att så varit förhållandet, synes också framgå av professor Reuter-skiölds förutnämnda, till Kungl. Maj:ts ingivna utredning. I sin här lämnade »kritik av utgångspunkterna» för kvinnorösträttens bedömande inskränker sig visserligen författaren till att vitsorda *möjligheten* av, att kvinnornas inflytande ej oväsentligt medverkat till påskyndandet av det omfattande lagstiftningsarbete på det sociala området, som i de ovan berörda, nybildade staterna bedrivits under de sista åren. Men en bekräftelse, åtminstone i väsentlig mån, av detta antagandes överensstämmelse med verkligheten erhålles samtidigt genom de till författarens framställning fogade, på engelska språket avfattade redogörelserna över den politiska ställningen i kvinnorösträttens stater. Det vill ock därav framgå, att kvinnorna — när någon gång deras egenart tagit sig uttryck utöver de vanliga partisynpunkterna — bidragit till hävdandet av »heder och tro» i politiken samt till upprätthållande av samhällsskick och god ordning, en omständighet, som icke saknar sin betydelse för bedömandet av kvinnornas egenskaper såsom politiskt ansvariga medborgare.

Kan det emellertid sättas i fråga, vilka användbara jämförelsepunkter de amerikanska och australiska staterna förete vid avgörandet av frågan om kvinno-
rösträttens införande i vårt land, erbjuder sig ett mera tillförlitligt material för be-

dömandet på närmare håll och det just från länder med gammal skandinavisk kultur, sedan *Finland* och *Norge* så gott som samtidigt infört politisk rösträtt för kvinnor och därvid tillerkänt dessa såväl valbarhet som valrätt.

Först genomfördes reformen år 1906 i Finland i samband med den stora omvälvning av statsskicket, som då ägde rum, och hava kvinnorna på samma villkor som männen redan deltagit i fyra lantdagsval. Rösträtten är direkt och allmän för män och kvinnor, vilka före valåret fyllt 24 år, dock icke alldeles utan diskvalifikationsgrunder av ekonomisk natur, enär bland annat mera varaktigt fattigunderstöd, konkurs före statens beedigande samt uraktlåtenhet att på aman grund än styrkt medellöshet gälda kronoutskylder för två nästföregående år berövar en person hans rösträtt. Dessa diskvalifikationsgrunder, framför allt det så kallade utskyldsstreet, drabba i det hela taget otvivelaktigt männen mer än kvinnorna, vilket måste öka de senares röstetal så mycket mera, som personlighetsprincipen för valrätt synes vara genomförd så, att försummad skattebetalning från den gifte mannens sida icke medför förlust av rösträtt för hustrun. Härvid bör likväl bemärkas, att utskyldsstreet överhuvud icke kan utöva ett så stort inflytande till valmanskårens decimering, då det som i Finland inskränker sig att gälla allenast skattskyldigheten till staten.

I motsats till vad som påvisats beträffande de amerikanska och australiska staterna voro de röstberättigade kvinnorna vid samtliga de fyra finska valen, utom i Uleåborgs norra län och Lappmarkens län, i en majoritet, som, under obetydliga växlingar, kan uttryckas med på landsbygden omkring 1,055, i städerna omkring 1,400 och i hela landet nära 1,100 röstberättigade kvinnor på 1,000 män. Särskilt i städerna voro kvinnorna alltså avsevärt talrikare än männen, i några stadsvalkretsar med mera än 50 procent.

Deltagandet i valen från kvinnornas sida har såväl på landsbygden som i städerna varit ganska livligt (i medeltal cirka 60 procent av de röstberättigade), men i allt fall betydligt svagare än männens. Männen hava salunda genom talrikt deltagande i valen mer än utjämnat sin underlägsenhet i numerär, så att antalet effektiva väljare bland männen för hela landet överstigit de effektiva väljarna bland kvinnorna med i genomsnitt över 5 procent. Vid de senaste valen har intresset för rösträttens utövande avsevärt minskats, men detta förhållande har gjort sig gällande i lika mån bland män och kvinnor, varför någon slutsats för kvinnornas särskilda del icke på denna grund är befogad.

Kvinnornas valbarhet har i Finland haft större praktisk betydelse än i andra stater med kvinnorösträtt. Av 200 representanter hava utsetts respektive 19, 25, 21 och 17 kvinnor för de fyra olika valåren, de flesta valda av det socialdemokratiska partiet. Av de kvinnliga representanterna har ett ej ringa antal varit gifta.

I Norge har rösträttens utveckling till att omfatta allt flera medborgargrupper på senare tid gått med snabba steg. För norska män, som fyllt 25 år och bott i landet sedan fem år före valet, infördes allmän politisk rösträtt, utan census eller streck, år 1898, men då år 1907 politisk rösträtt tillerkändes även kvinnorna, gjordes denna för ogift och gift, boskild kvinna beroende av fullgjord skattskyldighet till stat eller kommun efter en låg census. Gift kvinna, som lever i hel eller partiell egendomsgemenskap med sin man, har rösträtt, därest denne betalt dylik skatt.

Här verka, efter vad framgår av den över stortingsvalet 1909 förda statistik, de för kvinnorna men ej för männen gällande skattebetalnings- och censusbestäm-

melserna till avsevärd minskning av antalet röstberättigade kvinnor, jämfört med männens, och detta torde, åtminstone beträffande landsbygden, i sin mån hava bidragit att minska kvinnornas intresse för valet. Så utgjorde på landsbygden de effektiva kvinnliga väljarna 32.7 procent mot männens 58.9 procent av antalet röstberättigade, varemot i städerna kvinnorna deltog relativt nästan lika livligt som männen (båda med över 70 procent av de röstberättigade). I de valkretsar, där omval ägt rum, har dock vid dessa val kvinnornas deltagande även på landsbygden blivit betydligt större än vid det första valet. Vid de omval, som förekommit i städerna, ökades deltagandet i proportion ungefär lika för kvinnor och män — på atskilliga platser deltog över 90 procent av de röstberättigade i omvalet.

För bedömandet av, huru de norska valen skulle gestalta sig med utövning av allmän rösträtt för kvinnor, är det av visst intresse att beakta förhållandena vid de kommunala valen år 1910, då kvinnorna, efter en samma år slutligen fastställd lagändring, ägde allmän rösträtt i likhet med männen. Ehuru denna rösträttsutvidgning kom landsbygdens kvinnor till del i högre grad än städernas, deltog i medeltal för hela landet endast 26.2 procent av de röstberättigade kvinnorna på landsbygden mot 61.6 procent i städerna. Motsvarande siffror för män utgjorde 55.1 procent respektive 73.3 procent. På grund av kvinnornas ringa deltagande i valen voro på landsbygden de av kvinnor avgivna rösterna vid dessa val ej ens hälften så många som de av männen avgivna — 487 mot 1,000 — oaktat kvinnorna utgjorde flertal bland de röstberättigade. I de flesta städer, som vid stortingsval bilda stadsvalkretsar, voro åter kvinnorna, på grund av sin stora övertalighet bland de röstberättigade och sitt jämförelsevis livliga deltagande i valen, flertalet även bland de effektiva väljarna — från 1,050 upp till 1,208 kvinnor på 1,000 män.

För bedömande av dessa siffror bör dock, vad särskilt angår landsbygden, anmärkas, att deltagandet även där markerar en väsentlig ökning från de kommunala valen under föregående tid, då kvinnorna, ehuru med låg census, haft kommunal rösträtt. Så deltog på landsbygden år 1901 endast 9.5 procent av de röstberättigade kvinnorna, år 1907 19.1 procent, men år 1910, som nämnt, 26.2 procent — alltså en fortgående stegring i deltagandet, som icke i samma proportion motsvarats av en ökning i den manliga effektiva valmanskåren.

Av det jämförelsevis ringa deltagandet från kvinnornas sida i 1910 års kommunala val torde man icke vara berättigad att draga någon slutsats om, att ställningen skulle blivit densamma därest valen varit politiska under utövande av allmän kvinnorösträtt. Snarare synes det relativt livliga deltagandet i 1909 års stortingsval, särskilt vid omvalen, antyda, att kvinnorna i Norge även på landsbygden hysa ett starkare intresse för den allmänna politiken än för kommunala angelägenheter, under det att man i övriga länder, där kvinnorösträtt införts, trots sig finna, att kvinnornas intresse varit störst för de närmast liggande ärendena och vid valen för de mindre administrationsdistrikten. Mera bestämt är man dock i stånd att konstatera ett annat förhållande, som är belysande för vanskligheten av att på detta område grunda generella omdömen på spridda företeelser. I motsats till vad man iakttagit vid de finska valen, hava nämligen, vid den allmänna kvinnorösträtts utövning under de kommunala valen i Norge, i allmänhet de trakter av landet, där kvinnorna voro mest övertaliga bland de röstberättigade, uppvisat det minsta antalet kvinnor bland väljarna och omvänt. Av intresse är jämväl den iakttagelsen från de kommunala valen i Kristiania år 1910, att de gifta kvinnorna deltog ej obetydligt

livligare i valen än de ensamma; från övriga valkretsar saknas i detta avseende uppgifter.

Kvinnans valbarhet till stortinget har hittills så gott som saknat praktisk betydelse. Ingen kvinna blev vid 1909 års val utsedd till ordinarie representant, men väl en — tillhörande högerens och frisinnade vänsterns parti — till suppleant i stortinget.

I andra länder än de här berörda har politisk rösträtt för kvinnor ännu icke införts, men står flerstädes sedan länge på dagordningen, särskilt i de mindre länderna. där behovet att samla alla krafter till arbetet för de gemensamma samhällsändamålen naturligen starkast framträder. Agitationen från kvinnornas sida för principens utbredande och erkännande i lagstiftningen drives, energiskt och målmedvetet, av en mängd föreningar, de mest betydande sammanslutna till ett internationellt förbund International Woman Suffrage Alliance, som för närvarande omfattar 22 länder och 27 föreningar. däribland den svenska Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt.

Mot kvinnorösträtten införda invändningar

Den fråga, som närmast kräver svar i samband med omnämmandet av kvinnorösträttens landvinningar i oss närliggande länder, är den, huruvida och i vilken mån de farhågor av olika slag, som gjorts gällande mot dess införande, vunnit stöd av där vunnit erfarenhet. Härvid bör förutskickas, att någon längre tids tillämpning ju icke vare sig i Finland eller Norge kan läggas till grund för bedömandet. Men så mycket torde dock med visshet kunna sägas, att intet inträffat, som givit något som helst påtagligt stöd för de skilda invändningarna mot kvinnorösträtten, vilka invändningar för övrigt äro delvis varandra motsägande och delvis grundade på förutfattade föreställningar mera än på sakskal.

Varandra motsägande äro sådana meningar som de, att kvinnornas införande i den aktiva politiken skulle å ena sidan utöva en ödeläggande inverkan på de speciellt kvinnliga egenskaperna och på hemmen, men å andra sidan medföra en försvagad nationell politik, vars nuvarande »manliga» drag borde bevaras och stärkas. Vad först angår rösträttens förmenta manliga inverkan på kvinnorna och familjelivet har professor Reuterskiöld i sin ovannämnda utredning konstaterat, att denna invändning icke avhörts någonstades, där kvinnorösträtten en tid tillämpats. Beträffande åter farhågan för, att en nationell framstegspolitik skulle genom kvinnornas direkta inflytande hindras eller försvagas, torde detta argument, om på allvar framställt, näppeligen kunna med framgång upprätthållas inför dem, som äga någon kännedom om de svenska kvinnornas allmänna åskådning och hållning i nationella frågor. Och vad exemplen från Finland och Norge beträffar, hava de intet att säga, som skulle för deras del jäva den tillit till kvinnornas nationella ansvarskänsla, som tagit sig uttryck i deras upptagande såsom politiskt fullmyndiga medborgare.

Meningar som de nyss berörda hava det gemensamt, att de hänvisa till kvinnans större känslighet och subjektivitet såsom å ena sidan något värdefullt, som bör skyddas för rösträtt, och å andra sidan något farligt, för vilket samhället bör skyddas genom att kvinnorna utestängas från politiskt inflytande, men synas själva härleda sig från känslöstämningar, för vilka icke heller männen alltid äro främmande.

Av mera reell innebörd är däremot den ofta hörda invändningen, att det vore betänkligt och kunde medföra olägenhet för den lugna samhällsutvecklingen att, så kort tid efter en betydande rösträttsutvidgning, upplaga ett stort okänt element av väljare, vilkas inverkan på politiken det vore omöjligt att förutse.

Frånsett de anmärkningar, en dylik ståndpunkt måste ur principiella grunder vara underkastad, kan den icke heller ur opportunitetssynpunkt försvaras gent emot de rön, som härvidlag kunna från andra länder åberopas.

Enligt vad framgår såväl av professor Reuterskiölds som av överdirektören Widells här anförda utredningar, är den allmänna erfarenheten från kvinnorösträttens länder den, att »partiernas jämviktsläge förblivit ungefär detsamma som förut», innan kvinnorna erhållit rösträtt. Professor Reuterskiöld bekräftar riktigheten av denna uppfattning, såsom det synes, särskilt med hänsyn till Amerika och Australien, och någon annan slutsats torde icke heller kunna dragas av de tillgängliga uppgifterna om förhållandena i Finland och Norge, ehuru väl tillfälliga förskjutningar iakttagits, vilka även kunnat uppkomma utan rösträtt för kvinnor.

Beträffande de finska valen har man, enligt resultatet av överdirektör Widells undersökning »icke anledning till annat antagande, än att de kvinnliga väljarnas partifördelning varit ungefär densamma som de manligas». I Norge hava partiförhållandena under senare år, vad de borgerliga partierna beträffar, varit synnerligen flytande, och partifördelningen är därför svårberäknelig, särskilt som omvalen ofta förändrat dessa partiers beräknade relation till varandra och till det socialdemokratiska partiet. Det sistnämnda har liksom i Finland gått starkt framåt, med stort röstetal från både kvinnornas och männens sida, men enligt nyssnämnda utredning torde kvinnorna vid de första valen hava fördelat sig på de olika partierna ungefärligen som männen, detta även i de större städerna, såsom Kristiania och Trondhjem. Och ehuru omvalen företedde ett mycket livligare deltagande från kvinnornas sida än de första valen, skedde ingen ändring av betydelse i berörda förhållande mellan de olika partierna.

Det torde icke vara oberättigat att antaga, att verkningarna i detta hänseende skulle bliva ungefär liknande, om rösträtt för kvinnor införes i *Sverige*, ehuru väl man här i landet måste räkna med ett, i förhållande till männen, icke obetydligt större antal kvinnliga röstberättigade än i Finland och Norge.

Följas överdirektören Widells beräkningar, huru antalet röstberättigade män och kvinnor skulle förhållit sig till varandra, därest kvinnorna haft rösträtt på lika villkor som män vid de allmänna valen år 1911, finner man, att sedan diskvalifikationerna tagits med i räkningen, det beräknats gå för hela riket 1,107 röstberättigade kvinnor på 1,000 män.¹⁾ På landsbygden skulle emellertid, på grund av det så kallade fattighjälpsstreckets starkare inverkan därstädes till minskning av antalet röstberättigade kvinnor, de effektivt röstberättigade männen varit nästan lika många som kvinnorna. De senares stora övervikt hade sålunda varit att finna i städerna, störst i Stockholm, där kvinnornas övertalighet skulle uppgått till 51 procent.

I överdirektören Widells undersökning av frågan ingår ock ett försök till beräkning av, huru kvinnornas deltagande skulle gestaltat sig vid valen år 1911,

¹⁾ Härvid har författaren, med ledning av röstlängderna vid 1911 års val samt uppgifterna från 1910 års folkräkning, upptagit hela antalet 24-åriga kvinnor till 1,520,661 mot 1,349,201 24-åriga män, ehuru dessa antal genom tillämpning av diskvalifikationsgrunderna beräknats bliva reducerade till 1,180,098 röstberättigade kvinnor mot 1,066,200 röstberättigade män.

därest de då haft rösträtt. Med hänvisning till det förhållande, att av de effektivt röstberättigade männen 57 procent för hela riket deltagit i valen, därvid medeltalet för landsbygden var 55.5 procent och för städerna 63.0 procent, hava motsvarande siffror för kvinnorna ansetts kunna beräknas till 39.0 procent i genomsnitt för hela riket samt 33.3 procent och 56.8 procent för landsbygden respektive städerna. För beräkningen av kvinnornas deltagande har i avrundade tal lagts till grund medeltalet för landsbygdens och städernas siffror vid lantdagsvalen i Finland samt stortings- och kommunalvalen i Norge — en naturligen helt fiktiv utgångspunkt, låt vara att en säkrare icke må hava funnits att tillgå. Huru som helst torde det vara övervägande sannolikt, att resultatet i fråga om inverkan å partifördelningen av kvinnornas deltagande icke skulle bliva annat här i landet än annorstädes, det vill säga praktiskt taget alls intet. Även med överdirektören Widells tänkta tal som utgångspunkt för jämförelsen skulle verkningarna härvidlag bliva helt ringa — genom kvinnornas övervikt i de större städerna kunde dock enligt denna beräkning väntats en förstärkning av det socialdemokratiska partiets valsiffror torde hava vuxit på bekostnad av de frisinnades. Men att antaga, att en sådan eventuell förskjutning, såsom verkan av speciellt kvinnornas röster, vore konstant, skulle strida mot all erfarenhet lika väl som emot sakens natur, enligt vilken kvinnornas införande i politiken icke beträffande partifördelningen innebär annat än en numerär ökning av väljarkåren, vars indelning efter partier åter beror av samhällsutvecklingens gång och de olika partiernas större eller mindre förmåga att giva uttryck för folkets idéer och verka för tillfredsställelandet av dess behov. Men med erinran härom bör det samtidigt betonas, att den omständigheten, att utövningen av kvinnornas rösträtt icke influerar på partiernas inbördes ställning, ingalunda gör kvinnornas deltagande i politiken överflödigt eller overksamt, enär de ju tillföra sina respektive partier värdet av sitt arbete och av sina speciella egenskaper och intressen.

Utredningen har även omfattat frågan, vilka verkningar kvinnornas politiska rösträtt tilläventyrs kunde äga på det sociala tillståndet och särskilt befolkningsförhållandena, men har icke heller härvidlag något inflytande av kvinnorösträtten i för samhället menlig riktning kunnat påvisas. Vad särskilt angår resultatet av den utredning, som överdirektören Widell företagit rörande kvinnorösträttens möjliga verkningar i socialt hänseende i de länder, där den införts, synes därigenom hava bekräftats den härförut omnämnda, även från andra håll gjorda iakttagelsen, att kvinnorna begagnat sitt politiska inflytande i stater med en jämförelsevis ny kultur till skydd för en lugn samhällsutveckling gent emot obehöriga inflytelser från de mera oroliga folkelementen. Därjämte hava i berörda utredning anförda uppgifter ingalunda motsagt, utan snarare, åtminstone beträffande Nya Zeeland och Australien, bekräftat eljest tillgängliga upplysningar, att kvinnorna under det politiska arbetet i sin mån understött en raskt fortgående statsverksamhet på det sociala området och att kvinnornas ådagalagda intresse särskilt för nykterheten till och med varit, såsom på Nya Zeeland, en av de viktigaste praktiska anledningarna till att rösträtt medgivits dem. Huruvida sedan de lagstiftningsåtgärder, som med kvinnorösternas hjälp vidtagits i det direkta syftet att motarbeta alkoholbruket, varit tillräckliga eller de för ändamålet lämpligaste, läser så mycket mindre inverka på bedömandet av frågan om kvinnornas rösträtt, som de kvinnliga väljarna i dessa länder, enligt

vad förut visats, äro till antalet väsentligt underlägsna de manliga och icke kommit att förändra de rådande politiska partiernas allmänna läggning och inbördes maktställning.

Beträffande åter de ifrågavarande ländernas befolkningsförhållanden, synes det vara uppenbart, att något direkt sammanhang mellan vad som blivit upplyst härom och det förhållande, att kvinnorna där äga rösträtt, svårigen torde kunna uppvisas; och de av överdirektören Widell sammanställda uppgifterna i detta avseende göra icke heller anspråk på att härvidlag äga bevisvärde. Lika litet som de i dennes utredning anförda nativitets- och dödlighetssiffror torde hava rönt direkt inverkan av kvinnorösträtten såsom sådan. Lärer detta vara fallet med vad som anförts om äktenskapsfrekvens och äktenskapsskilsmässor. Däremot synas sådana förhållanden, som att både äktenskapsfrekvens och nativitetsöverskott under kvinnorösträttens tid successivt stigit i en stat som Nya Zeeland samtidigt med att båda sjunkit under samma tidsperiod i en hel del andra länder med eller utan kvinnorösträtt, tillräckligt ådagalägga, att de eventuella verkningarna av kvinnorösträtten, liksom av varje annan insats i det politiska arbetet, framträda olika inom skilda samhällen allt efter befolkningens sociala tillstånd och beskaffenheten av de tendenser för utvecklingen, vilka därinom äro rådande. På detta indirekta sätt kan naturligen jämväl kvinnorösträtten verka i olika riktningar, så att, därest kvinnorna exempelvis ägna speciellt intresse åt effektiva lagbestämmelser om moderskapsskydd och barnavård, nativitetsöverskottet därigenom påverkas gynnsamt, men genom bristande åtgärder i berörda avseenden däremot förminskas. Vad nu angår de svenska kvinnornas uppfattning och strävanden i frågor av antydda beskaffenhet, förefinnes, att döma av den svenska kvinnans allmänna läggning och hennes intresserade deltagande i det kommunala och frivilliga sociala arbetet på dessa områden, välgrundad anledning att antaga, att kvinnorna även i sin politiska verksamhet skola söka främja hela folkets fortbestånd och utveckling.

Då sålunda enligt mitt förmenande den av riksdagen äskade utredningens resultat på ingen punkt bestyrkt de farhågor, som uttalats med hänsyn till verkningarna av politisk rösträtt för kvinnor, lika litet som skälen för dess principiella berättigande härigenom rubbats, synes det uppenbart, att den politiska rösträtten icke bör undanhållas kvinnorna, så snart deras intresse härav mera allmänt framträtt. Detta är vid närvarande tidpunkt otvivelaktigt förhållandet, vad än från reformens motståndare må häremot invändas. Man har härvid särskilt haft att anmärka, att antalet medlemmar i de speciella föreningarna med kvinnorösträtten på sitt program vore för ringa för att manifesteras ett mera allmänt intresse för rösträtten bland kvinnorna själva. Vid de av mig här förut omnämnda förhållanden synes emellertid jämväl denna anmärkning vara obefogad, särskilt efter en jämförelse med anslutningen av *rösträttslösa män* till de föreningar, som på sin tid verkade för den utvidgning av rösträtten, vars berättigande numera ingen torde vilja öppet ifrågasätta.

Att behovet att giva kvinnorna medbestämmanderätt över det för kvinnor och män gemensamma fosterlandets öden gjort sig allmänt känt och erkänt, framgår även oförtydligt såväl av riksdagens anförda skrivelse år 1906, varigenom den nu verkställda utredningen av frågan hos Kungl. Maj:t äskades, som av andra kammarens vid riksdagarna år 1909 och år 1911 fattade beslut. På denna grund och enär giltigheten av de invändningar, vilka framstälts mot införande överhuvud av politisk

rösträtt för kvinnor eller i syfte att undanskjuta denna frågas avgörande till en obestämd framtid, icke genom den föreliggande utredningen bekräftats eller eljest synas vara av beskaffenhet att förringa verkan av de principiella skäl och lämplighets-hänsyn, vilka tala för den ifrågasatta reformen, får jag tillstyrka Eders Kungl. Maj:t att för riksdagen framlägga förslag om införande av politisk rösträtt för kvinnor på samma villkor som för män och i övrigt på de grunder, vilka vid 1909 och 1911 års riksdagar vunnit andra kammarens gillande och vid en av dessa riksdagar jämväl tillstyrkts av konstitutionsutskottet.»

Proposition
1912.

Den vid 1912 års riksdag framlagda proposition, nr 110, vars allmänna motivering jag nu återgivit, tillstyrktes av konstitutionsutskottet, i dess utlåtande nr 33. Propositionen bifölls av andra kammaren med 140 röster mot 66, varemot första kammaren med 86 röster mot 58 avslag Kungl. Maj:ts förslag.

Motioner
1912.

I två särskilda vid 1912 års riksdag inom andra kammaren väckta motioner — av herr Hj. Branting m. fl., nr 307, samt av herr C. Lindhagen m. fl., nr 316 — framställdes likaledes krav på politisk rösträtt och valbarhet för kvinnor. Sagda motioner voro jämväl föremål för behandling av konstitutionsutskottet i dess nyssnämnda utlåtande.

Motioner
1914.

Frågan förevar änyo vid senare riksdagen 1914, då Kungl. Maj:ts förslag från 1912 med visst tillägg upptogs i två lika lydande motioner, en i första kammaren av herr Kvarnzelius m. fl., nr 87, och en i andra kammaren av herr K. Staaff m. fl., nr 227. I dessa motioner gjordes en sammanställning av de skäl, som vid 1912 års riksdag återopats till stöd för yrkandet om avslag å regeringsförslaget, ävensom av de grunder, som enligt motionärernas uppfattning kunde göras gällande gent emot nämnda yrkande. Förstberörda motion torde, i vad den innefattar sagda sammanställning, få såsom bilaga fogas vid protokollet för denna dag.

Av herr Branting m. fl. väcktes i andra kammaren en motion i samma ämne, nr 243.

Sedan konstitutionsutskottet, i utlåtande nr 28, tillstyrkt förstnämnda två motioner — av herr Kvarnzelius m. fl. och av herr Staaff m. fl. — blev utskottets hemställan bifallen av andra kammaren med 107 röster mot 84, men avslagen av första kammaren med 76 röster mot 46.

Motioner
1917.

Även år 1917 bragtes förevarande fråga inför riksdagen, dels i två lika lydande motioner, väckta inom första kammaren av herr Kvarnzelius m. fl., nr 130, samt inom andra kammaren av herr Edén m. fl., nr 408, i vilka motioner förnyades den framställning i ämnet, som innefattades i förutnämnda motioner vid 1914 års senare riksdag, dels och

i motioner inom andra kammaren av herr H. M. Hallén m. fl., nr 378, och av herr Lindhagen m. fl., nr 400.

Konstitutionsutskottet vid 1917 års riksdag avstyrkte, i utlåtande nr 36, det i nämnda motioner gjorda yrkande om valrätt och valbarhet för kvinnor. Även nu kommo kamrarna till olika beslut. Andra kammaren biföll det i herrar Kvarnzelius' med fleres och Edéns med fleres nämnda motioner framställda yrkandet, dock med viss modifikation beträffande motionärernas förslag till ny lydelse av § 16 riksdagsordningen. Första kammaren beslöt i enlighet med utskottets hemställan.

Vid de tillfällen kvinnornas rösträttsfråga sålunda varit föremål för behandling i riksdagen, hava för varje gång nya landvinningar för kvinnorösträtten kunnat antecknas. Att så även nu är fallet torde framgå av den korta redogörelse för lagstiftningen i främmande länder, som jag här vill lämna.

Rösträtt för
kvinnor i
främmande
länder.

Vårt grannland Norge var den första fullt suveräna stat som införde politisk rösträtt och valbarhet för kvinnor. Sedan kvinnorna år 1901 tillagts kommunal rösträtt, vunno de genom en under år 1907 genomförd grundlagsändring även politisk rösträtt. Under det den manliga rösträtten var allmän, blev emellertid den kvinnliga censusbestämd. Enligt grundlagens § 50 voro de kvinnor röstberättigade, vilka fyllt tjugufem år och som antingen själva betalt skatt till stat eller kommun för det sist förflutna skatteåret för en inkomst av minst 400 kronor i köpstäder och 300 kronor på landet eller också voro gifta och levde i egendomsgemenskap, helt eller delvis, med en man som betalt sådan skatt. Rösträtten medförde även valbarhet.

Norge.

Denna ordning med allmän manlig, men inskränkt kvinnlig rösträtt bestod under tiden 1907—1913. Sistnämnda år vunno de norska kvinnorna full politisk likställighet med männen, den kvinnliga rösträtten frigjordes således från censusvillkor. I grundlagens § 50 i dess nuvarande lydelse angivas såsom röstberättigade: norska borgare, män och kvinnor, som fyllt tjugufem år samt varit bosatta i landet fem år och uppehålla sig där. Rösträtt suspenderas, enligt § 52, på grund av åtal för straffbar handling, försättande i omyndighetstillstånd ävensom genom mottagande under sista året före valet av visst fattigunderstöd för väljaren själv, maka eller barn under femton år. I fråga om äkta makar gäller, att den diskvalifikationsgrund, som mottagande av visst fattigunderstöd innebär, medför rösträttens förlust för båda makarna.

Vad valbarheten angår, så är kvinnan även i detta avseende lik-

ställd med maunen. Detta gäller även därutinnan, att kvinna lika litet som man är berättigad att avsäga sig stortingsmandatet.

Danmark.

Genom den nya danska grundlagen av år 1915 infördes kvinnlig valrätt så väl till folketinget som till landstinget. Valrätt till folketinget tillkommer enligt grundlagens § 30 varje man och kvinna, som har infödsrätt, har fyllt tjugufem år och har fast bostad i landet. Diskvalifikationsgrunder äro: domfällande för vanärande handling, mottagande av fattigunderstöd, konkurs och försättande i omyndighetstillstånd. Jämlikt § 34 tillkommer valrätt till landstinget varje folketingsväljare, som fyllt trettiofem år och har fast bostad i landstingskretsen. Villkoren för den kvinnliga valrätten äro således desamma som för den manliga. Den gifte mannens diskvalifikation som väljare på grund av fattigunderstöd, konkurs eller omyndighet medför icke några motsvarande rättsföljder för hustrun.

Genom grundlagsändringen 1915 sänktes den politiska myndighetsåldern för män från trettio till tjugufem år. Lika för den sålunda till yngre åldersklasser utsträckta manliga och för den nyinförda kvinnliga valrätten gäller enligt en vid 1915 års grundlag fogad övergångsbestämmelse, att stadgandet om den vid tjugufem års ålder inträdande valrätten vinner tillämpning först vid början av den femte valperioden efter den nya lagen. Intill dess sjunker åldersgränsen från tjugunio år vid början av den första valperioden successivt med ett år för varje följande period.

Valbarheten till vartdera tinget är densamma för kvinna som för man.

Island.

Även Islands kvinnor vunno under 1915 politisk valrätt och valbarhet. Kvinnorna jämställdes i dessa avseenden med männen, utom därutinnan, att åldersgränsen för kvinnor bestämdes till fyrtio år, vilken åldersgräns successivt och automatiskt sänkes till dess den blir lika med den för männen gällande vid tjugufem år.

Finland.

De finska kvinnorna tillerkändes i sammanhang med den allmänna representationsreformen år 1906 politisk rösträtt. Enligt § 5 i lantdagsordningen är en var finsk medborgare, såväl man som kvinna, som före valåret fyllt tjugufyra år, berättigad att deltaga i lantdagsmannaval. Valrätt tillkommer dock ej den som är i aktiv militärtjänst, ej den som står under förmynderskap, ej den som icke under de sista tre åren varit mantalsskriven i landet. Diskvalificerad är vidare den som, av annan orsak än genom kommunalstyrelses intyg styrkt medellöshet, uraktlåtit att gälda honom för två nästföregående år påförda kronoutskylder, så ock den som för sig åtnjuter understöd av fattig-

vården, där understödet icke är blott tillfälligt, ävensom den, som är i konkurs, intill dess han beedigat sin stat. Slutligen är den, som dömts för vissa brott eller för lösdriveri, utesluten från valrätt.

I fråga om valbarheten gäller, jämlikt § 6, att varje valberättigad är valbar till lantdagen; även härutinnan är kvinnan således likställd med mannen.

Det engelska underhuset har i december 1917 och överhuset under januari månad innevarande år, båda husen med överväldigande majoritet, antagit det nya representationsförslaget (*Representation of the People Bill*), som innebär politisk valrätt även för kvinnor. Förslaget har numera blivit lag. Den kvinnliga valrätten är emellertid ej fullt likvärdig med den manliga. För en manlig väljare erfordras endast uppnådd ålder av tjuguettt år samt sex månaders bofasthet i den kommun, där rösträtten skall utövas. Den kvinnliga valrätten däremot har på visst sätt begränsats. Enligt art. 4 i lagen skall kvinna vara berättigad att införas i vallängden som parlamentarisk väljare för en viss valkrets, om hon uppnått en ålder av trettio år och är berättigad att införas i vallängden såsom kommunal väljare med hänsyn till besittning av jord eller lägenhet i valkretsen eller är gift med en man, som är berättigad att införas i vallängden som kommunal väljare. Kvinnans politiska valrätt är alltså censusbestämd så till vida som den är grundad på den kommunala valrätten. Vad sistnämnda valrätt angår, innehåller lagens art. 3, i fråga om man, att en man är berättigad att införas i vallängden såsom kommunal väljare, om han under sex månader såsom ägare, arrendator eller hyresgäst innehaft jord eller lägenhet inom valkretsen. Om kvinna stadgas i detta avseende, i art. 4, att hon är berättigad att införas i vallängden som kommunal väljare för valkrets, varest hon skulle vara berättigad därtill om hon vore man; eller om hon är gift med en man, som är berättigad att införas i vallängden med hänsyn till lägenhet, i vilken de båda bo, samt hon fyllt trettio år. I förhållande till den manliga parlamentariska valrätten är således den kvinnliga inskränkt genom en kombination av åldersstreck och census. Genom nämnda bostadscensus uteslutas från valrätt huvudsakligen de kvinnor, som bebo »osjälvständiga» lägenheter, alltså närmast de, som hyra möblerade rum, samt döttrar, som bo hemma hos sina föräldrar, ävensom hemmavarande tjänare. Vad åldersstrecket angår, torde detsamma hava tillkommit närmast för att utjämna den abnorma skillnad i antal mellan vuxna män och kvinnor, som uppkommit på grund av männens decimering genom kriget. Det lärer väl kunna antagas, att oförmälda system med en vidsträckt

England.

manlig och en mera begränsad kvinnlig valrätt kommer att i England, på sätt tidigare varit fallet i Norge, bliva allenast ett provisorium, som utvecklar sig till full politisk likställdhet mellan män och kvinnor.

Neder-
länderna.

Efter tillkomsten av den nya nederländska grundlagen av år 1917 gäller i denna stat tills vidare den egendomliga ordningen, att kvinnorna äro valbara till båda kamrarna, men ännu icke erhållit valrätt; denna har emellertid blivit i princip genom grundlagsbud erkänd. Angående valen till andra kammaren stadgas i lagens 80 §, att rätt att välja kammarens ledamöter tillkommer dels de manliga invånare, vilka uppnått en på särskild lagbestämmelse ankommande ålder, som ej bör understiga tjugutre år, dels ock de kvinnliga invånare, som uppfylla samma betingelser, om och för så vitt de genom lag förklaras befogade därtill på grund av sådana förhållanden, som icke härflyta ur besittningen av socialt välstånd. Icke heller vid val till provinsförsamlingarna, som hava att utse första kammaren, hava kvinnorna valrätt. Av den nämnda grundlagsparagrafen liksom av regeringens motivering till grundlagsförslaget torde emellertid få anses framgå, att det är avsett att i en blivande vallag tillägga kvinnorna politisk valrätt.

Ungern
(förslag).

I detta sammanhang får jag erinra, att den ungerska regeringen i slutet av 1917 framlagt förslag till ny lag om politisk valrätt och valbarhet. Detta förslag avser även kvinnorna. Valrätt tillkommer, enligt § 11 i förslaget, varje kvinna, som fyllt tjugufyra år, är ungersk medborgare och läs- och skrivkunnig samt tillika *antingen* genomgått fjärde klassen i folkskolan, *eller* varit gift med en man, som stupat i kriget eller avlidit av i kriget erhållna sår eller av krigsstrapatser, och har ett barn i äktenskapet, *eller* är aktiv medlem av en vetenskaplig, litterär eller konstnärlig förening. Valbara äro män och kvinnor, som äga valrätt och behärska det ungerska statspråket.

Amerikas
förenta
stater.

Utom Europa har den kvinnliga rösträtten vunnit insteg i ett flertal stater, tillhörande den anglosaxiska kulturvärlden. Början skedde i några av Amerikas förenta staters västliga samhällen. I spetsen gick Wyoming, där politisk valrätt för kvinnor infördes redan 1869, närmast kommo 1893 Colorado samt 1896 Utah och Idaho. Först år 1910 följde nästa stat, Washington; sedermera har valrätt för kvinnor genomförts 1911 i California, 1912 i Oregon, Arizona och Kansas, 1913 i Alaska, 1914 i Montana och Nevada samt 1917 i staten New-York. Framgången i sistnämnda stat är så mycket betydelsefullare som denna icke blott är den folkrikaste och inflytelserikaste i unionen utan även i fråga om samhälls- och befolkningsförhållanden står betydligt närmare de europeiska staterna än övriga nu nämnda unionsstater. Valrätten avser i alla dessa unions-

stater icke blott statslegislaturen utan även unionskongressen; den medför även valbarhet. I vissa stater hava kvinnorna, utan att i övrigt äga valrätt, befogenhet att deltaga i presidentval samt i val av vissa ämbetsmän.

Under senaste tid hava, med växande framgång, strävanden gjort sig gällande att genom bestämmelser i unionsförfattningen vinna politisk rösträtt för kvinnor över hela unionen. Enligt vad jag erfarit, har ett grundlagsförslag om kvinnlig rösträtt framlagts inom unionskongressen och redan antagits av representanternas hus med föreskriven två tredjedels majoritet. Frågan går sedan till senaten, där samma kvalificerade majoritet erfordras. Avgörandet tillkommer därefter de särskilda staterna.

Under kriget har rörelsen för kvinnorösträtt vunnit terräng även inom det andra stora statskomplexet på den nordamerikanska kontinenten; av Canadas fjorton självstyrande provinser hava år 1916 Manitoba, Alberta, Saskatchewan och British Columbia samt år 1917 Ontario infört kvinnlig valrätt och valbarhet. Liksom i Förenta staterna har på sista tiden rörelsen inriktat sig jämväl på kvinnlig unionsrösträtt; frågan därom är under behandling i förbundsparlamentet. I avvaktan på den nu omförmälda allmänna unionella rösträtten har nyligen antagits en lag av mera provisorisk natur, enligt vilken rösträtt tillagts vissa kvinnliga anförvanter till soldater i aktiv krigstjänst ävensom militära sjuksköterskor.

Canada.

Ävenledes må nämnas, att en av Central-Amerikas stater, Yucatan, under år 1917 genomfört politisk rösträtt för kvinnor.

I den självstyrande engelska kolonien Nya Zeeland infördes kvinnlig politisk valrätt år 1893. Jämväl inom det australiska statsförbundet (*Commonwealth of Australia*) har den kvinnliga rösträtten genomförts; kvinnorna vunno år 1902 valrätt och valbarhet till unionsparlamentet, därjämte äga de valrätt till de särskilda kolonistaternas representationer.

Australien.

Beträffande det intresse kvinnorna i Australien nedlagt på det politiska arbetet och verkningarna därav torde jag få hänvisa till departementschefens omförmälda yttrande år 1912.

Det framgår av denna redogörelse, att det är så långt ifrån att, såsom från vissa håll påstås, sympatierna för kvinnans rösträtt äro i avtagande inom främmande länder, att tvärtom den kvinnliga rösträttsrörelsen aldrig haft sådana framgångar som under senaste tiden.

Departements-
chefen.

Ej heller inom vårt land hava intresset för och kraven på rösträtt för kvinnor minskats. Sålunda har vid upprepade tillfällen i skrivelser till Kungl. Maj:ts landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt givit uttryck åt det starka intresse för frågans lösning, som besjälar en stor

mängd av vårt lands kvinnor. Å ett den 13 maj 1917 hållet offentligt möte i Stockholm, bevistat av 1,800 personer, fattades en resolution, innebärande krav på att kvinnorna redan år 1917 måtte tillerkännas fullt politiskt medborgarskap på samma villkor, som äro gällande för män. I denna resolution hava 145 rösträttsföreningar och andra kvinnoföreningar instämt.

De svenska kvinnornas intresse för allmänna angelägenheter, sådant detta tagit sig uttryck genom deltagande i de kommunala valen, har också allt mera framträtt. Så visar det sig av insamlade uppgifter för stadsfullmäktigevalen 1916 i 37 städer, att av hela antalet röstberättigade kvinnor deltog i valen icke mindre än 40 procent, vilkas röster representerade 61 procent utav samtliga kvinnors röstetal. Motsvarande siffror för männen uppgingo till 46.9 och 66.7 procent, varvid bör anmärkas, att under det medeltalet röster som ägdes av varje kvinna utgjorde 6.8, medeltalet röster för männen uppgick till 11.2. Enligt uppgifter från stadsfullmäktigvalen 1914 i 42 städer, till större delen de samma angående vilka siffror nyss lämnats, deltog då i valen 32.6 procent av de röstberättigade kvinnorna med ett röstetal motsvarande 54.7 procent av samtliga kvinnors. Siffrorna för männen utgjorde då respektive 42.6 och 58.5.

Likaledes hava i vårt land kvinnor, av olika partier, i betydligt större utsträckning än tidigare använts i kommunala och andra offentliga uppdrag.

Även i andra avseenden äro de sista årens erfarenheter av den beskaffenhet, att de ådagalagt haltlösheten av de argument, som från motståndarna till kvinnorösträtten anförts. -

Särskilt hava de, som hämtat stöd för sitt motstånd mot kvinnornas rösträttskrav ur föreställningen om att kvinnan står och bör lämnas utanför det yttre statslivet och samhällsarbetet, fått grunden för sin ståndpunkt undanryckt genom händelserna under världskriget.

Det har sagts, att uteslutandet av kvinnor från rösträtt vore en konsekvens av att endast männen ägde skyldigheten att deltaga i landets försvar. Denna sats har alldeles förlorat betydelse efter vad som timat under krigsåren. Det moderna kriget har visat sig taga alla medborgares krafter i anspråk. Arbetet för folknärings tryggande, för tillverkning av krigsmateriel m. m. har fått en ofantligt mycket större utsträckning och vikt än tidigare varit fallet. I detta arbete hava kvinnor i jämnbredd med männen, och i långt övervägande antal, tagit en verksam del. De mödor och lidanden, som kvinnorna i övrigt haft att underkasta sig i och för sitt lands försvar, kunna, om än av annan art, fullt jäm-

föras med vad männen haft att utstå. Kvinnornas oumbärlighet i den för det folkliga försvaret nödiga samhällsverksamheten har ock i väsentlig mån bidragit till att i de krigförande länderna vinna anhängare av den kvinnliga rösträtten. Särskilt i England har detta förhållande obestriddigen medverkat till kvinnorösträttens genomförande. Politisk likställighet som grundval för full solidaritet mellan landets män och kvinnor har ansetts utgöra en viktig faktor i det nationella försvaret och har betraktats som en gärd av rättvist vederlag för de kvinnliga samhällsmedlemmarnas arbete och offervilja.

Kriget har alltså visat, att ett samhälle, som vill samla alla sina krafter för utomordentliga ansträngningar i nödens stund, behöver kvinnorna med i arbete och ansvar. Kvinnornas intresse och ansvariga deltagande i samhällsarbetet framstå efter detta som given förutsättning för en god försvarsberedskap. Å andra sidan äro kvinnorna, som erfärit krigets verkningar om möjligt än mera allvarsamt än männen, i särskild grad kallade att deltaga i den stora uppgift, som efter detta krig synes böra framstå såsom den viktigaste av alla: beredandet av förutsättningarna för en allmän och varaktig fred. Kvinnornas intresse av att få äga del i avgörandena om krig och fred har vuxit i sådan grad, att det omöjligen längre kan försvaras att utestänga dem från deltagande i de statsangelägenheter, vilkas vårdande direkt eller indirekt inverka på dessa ett folks livsfrågor.

Utvecklingen i de krigförande länderna må tjäna oss till en lärdom, den där så mycket lättare bör kunna tillgodogöras, som vi själva förskonats från krigets största lidanden. Världskriget har dock i neutrala länder, jämväl i vårt land, haft tillräckligt ingripande verkningar för att lära oss inse värdet av alla goda krafterns anspänning för att samfällt, under känslan av lika rätt och ansvarighet, uthärda för män och kvinnor gemensamma svårigheter. Kvinnornas verksamhet har även i neutrala länder under krigsåren i allt större utsträckning tagits i anspråk utom hemmet såväl inom näringslivet som i det allmänna välfärdsarbetet. Deras berättigade intresse av att, i politisk likställighet med männen, deltaga i stiftandet av de lagar, som angå deras ställning i samhället, har därmed ökat i styrka. Men samtidigt har det ofta nog hörda argumentet, att kvinnans uppgift såsom »fallande inom hemmets värld» icke tillåte hennes deltagande i det politiska livet, också i annat avseende förlorat varje rimlig mening. Till världskrigets mest olycksbringande verkningar hör otvivelaktigt, att tusenden förut relativt välställda hem upprivits eller utblottats och att många familjeband slitits. Nöd och bostadsbrist tilltaga, hittills vidtagna åtgärder för nödig vård av

barn i den späda åldern befinnas otillräckliga, vanart och brottsliga anlag hos det uppväxande släktet ökas i oroväckande grad. Är det nu riktigt, att kvinnans högsta uppgift faller inom hemmet och familjelivet, synes det ock vara obestridligt, att hennes naturliga anlag och intresse på detta område böra komma till sin rätt, då det gäller att med lagstiftningens hjälp söka råda bot på de växande missförhållandena i det inre samhällslivet. Även i de fall, där de nutida förhållandena betagit henne möjligheten att personligen utöva en kvinnas plikter i hemmet, synes henne icke böra förvägras att genom sin röst vid valurnan öva inflytande i de allmänna frågor, för vilka hon som kvinna har ett särskilt intresse.

Emellertid kan det i frågans nuvarande läge synas vara onödigt att närmare ingå på de invändningar av mera principiell innebörd, som framställts mot kravet på rösträtt för kvinnor. Dessa invändningar äro tillräckligt bemötta såväl i departementschefens omförmälda yttrande vid avlåtandet av 1912 års proposition som i den såsom bilaga vid detta protokoll fogade motionen av år 1914. Att döma av de uttalanden inom riksdagens konstitutionsutskott och kamrar, vilka under senare tid få anses återgiva motståndarnas huvudsakliga ståndpunkt, måste det berättigade i kravet på kvinnlig rösträtt numera betraktas såsom i princip godkänt, ehuru tvivelsmål om den lämpliga tidpunkten och sättet för dess genomförande samt skilda meningar beträffande reformens omfattning undanskjutit frågans lösning i avvaktan på vissa utredningar av skilda slag.

Reservationerna i konstitutionsutskottet vid 1912 och 1914 års riksdagar mot dess majoritets tillstyrkande av kvinnlig rösträtt lämna ingen ledning för bedömandet av reservanternas ställning i principfrågan, men torde vad av majoriteten inom 1917 års konstitutionsutskott i ämnet anförts få anses utgöra ett uttryck för de synpunkter, vilka för närvarande äro bestämmande för flertalet av motståndarna till kvinnorösträtten inom riksdagen. I det utlåtande, som i anledning av motioner i frågan avgavs av konstitutionsutskottet vid 1917 års riksdag och som gick i avstyrkande riktning, anfördes nämligen såsom skäl varför åtminstone en del av majoriteten icke kunde biträda motionerna huvudsakligast, att frågan tarvade ytterligare överväganden och utredningar i vissa avseenden, nämligen dels beträffande den omfattning, i vilken kvinnorna borde tillerkännas rösträtt, och dels beträffande vissa detaljbestämmelser.

I förra hänseendet framhölls, att det ingalunda vore givet, att kvinnorna borde tillerkännas rösträtt i samma omfattning som männen, och framkastades särskilt frågan, huruvida samma åldersgräns borde fastställas för män och för kvinnor. Det ifrågasattes sålunda, huruvida

kvinnan med hänsyn till sin verksamhet lika fort som mannen tillägnade sig de politiska insikter och det intresse för hithörande frågor, som krävdes för rösträttens utövande. Men speciellt gjordes gällande, att en gemensam åldersgräns för män och kvinnor skulle giva kvinnorna en högst avsevärd övervikt inom väljarkåren, och påpekades härvid att enligt siffrorna vid folkräkningen den 31 december 1910 vid en åldersgräns av 24 år skulle på 1,000 män komma 1,131 kvinnor. Denna övervikt framträdde särskilt starkt i städerna: i Stockholm 1,421, i övriga städer 1,273 kvinnor på 1,000 män. Tillika erinrades om att i det förslag om införande av rösträtt för kvinnor, som framlagts i England, åldersgränsen satts väsentligt högre för kvinnor än för män. Ett förslag, som icke toge hänsyn till denna enligt utskottets mening fullt riktiga princip, vore redan på denna grund icke antagligt. Ävenledes ansågs böra statistiskt undersökas, huru kvinnorna inom de ålderskategorierna, som kunde ifrågakomma, fördelade sig med avseende å yrke, civilstånd m. m. inom olika administrativa områden, då kännedom härom vore av intresse för bedömande av frågan om verkningarna av rösträttens eventuella utsträckning på ena eller andra sättet.

I detta sammanhang torde jag för Eders Kungl. Maj:t få anmäla en av moderata kvinnors rösträttsförening ingiven skrivelse, vari föreningen hemställt om framläggande av förslag i ämnet på grundval av en åldersgräns, högre för kvinnor än för män och automatiskt sjunkande, tills den för männen bestämda åldersgränsen uppnåtts. Föreningen ansåge, att vissa kategorier av Sveriges kvinnor, innan de fulltaligt nådde sin rösträtt, behövde en övergångsperiod, under vilken de genom förvärvande av upplysning om statens och samhällets livsfrågor kunde bereda sig att öva det inflytande, som politisk rösträtt innebure. Åldersgränsen tänkte man sig bestämd till 33 år, från vilken den skulle årligen sänkas, tills den för männen fastställda åldersgränsen uppnåddes. Det anfördes, att av 1910 års folkräkning framginge, att antalet röstberättigade män vid 1911 års val uppgått till 1,066,200 samt att, om kvinnorna haft rösträtt och det beräknade antalet diskvalificerade kvinnor fråndragits, 1,186,217 kvinnor skulle hava kunnat deltaga i valen, om åldersgränsen varit densamma för kvinnor som för män. Med en åldersgräns av 33 år skulle däremot endast 905,646 kvinnor varit röstberättigade. På 1,000 män skulle vid en ålder av 24 år sålunda ha kommit 1,113 röstberättigade kvinnor, men ett antal av endast 849 vid en åldersgräns av 33 år. Vid 27-åringarnas anslutning skulle, enligt de gjorda beräkningarna, män och kvinnor stå ungefär jämnt i antal.

De skäl, som sålunda anförts för att tilldela kvinnorna rösträtt

allenast i inskränkta omfattning än männen, synas mig icke övertygande. Redan den föreslagna gemensamma åldersgränsen 24 år är i och för sig tämligen hög. Att i genomsnitt taget kvinnorna skulle i förhållande till männen vara senare utvecklade i de hänseenden, som för bedömning av deras politiska mogenhet äga betydelse, är ett påstående, vars riktighet torde vara svårt att visa; och att på denna grund sätta åldersgränsen för kvinnorna högre än 24 år synes alltså icke vara befogat. Vad angår kvinnornas övertalighet såsom skäl att nedsätta åldersgränsen för dem, kan jag i fråga om farhågorna för oförmåliga verkningar av denna övertalighet hänvisa till det bemötande av dessa farhågor, som gjorts i omförmälda såsom bilaga vid detta protokoll fogade motion av år 1914. Understrykas må, att det ju icke är fråga om att till deltagande i det politiska livet släppa fram någon avskild samhällsklass med särskilda intressen och åskådningar. De nya valmännen komma från olika samhällsklasser och från olika meningsgrupper. Erfarenheterna från utlandet giva ej anledning antaga annat, än att kvinnorna såsom röstberättigade skola fördela sig på de olika politiska partierna på huvudsakligen samma sätt som männen. Att ett nedbringande av de röstberättigade kvinnornas antal med åtskilliga procent skulle medföra några påtagliga fördelar finnes därför icke skäl att förmoda. Jag anser alltså icke motiverat att i förslaget införa stadgande, ens med temporär giltighet, om en dylik högre åldersgräns för kvinnorna. Det förut berörda skäl, som närmast torde hava föranlett bestämmande i det engelska rösträttsförslaget av en högre åldersgräns för kvinnorna, nämligen den genom kriget förorsakade tillfälliga minskningen av den manliga befolkningens numerär, föreligger ju icke för vårt lands del.

Ej heller i övrigt synes anledning vara att inskränka reformens räckvidd. Vad särskilt angår den tanke, som framkastats, att förläna rösträtt endast åt de kommunalt röstberättigade kvinnorna, så har denna redan i propositionen år 1912 blivit bemött. Det framhölls därvid, att det skulle bli ett alltför obetydligt antal kvinnor, som finge rösträtt, och att särskilt de gifta kvinnorna skulle bli allt för ogynnsamt ställda. I Norge, där den förutnämnda år 1907 antagna lagen baserades på denna grund, frångick man ju snart nog ifrågasättande ståndpunkt. Att inskränka förslaget till att gälla endast de ogifta kvinnorna torde icke på allvar komma i fråga. Än mindre kan väl ifrågasättas att tilldela rösträtt blott åt vissa klasser av kvinnor. Något behov att för rösträttsfrågans lösning erhålla tillgång till statistisk undersökning av kvinnornas fördelning med avseende å yrke, civilstånd m. m., såsom i 1917 års konstitutionsutskotts

omförmälda utlåtande begärts, kan jag därför icke finna föreligga. I allt fall torde det bliva vanskligt att på grundval av en sådan statistik bedöma verkningarna av rösträttens eventuella utsträckning på ena eller andra sättet. För det intresse, det kan äga, må nämnas, att en statistik i omförmälda hänseenden, som torde få anses tillfyllestgörande, numera föreligger i de av statistiska centralbyrån utgivna delarna av redogörelsen för 1910 års folkräkning (se särskilt del II: Folkmängdens fördelning efter kön, ålder och civilstånd, tab. 2 och 4, samt del III: Folkmängdens fördelning efter yrken, tab. G och I).

Beräffande en detaljbestämmelse i de under åren 1914 och 1917 framburna förslagen, nämligen om makars rätt att på grund av fullmakt utöva varandras valrätt, har konstitutionsutskottet 1917 framhållit, att denna bestämmelse berörde endast en sida av ett spörsmål, som enligt utskottets mening tarvade omprövning. Detta spörsmål vore, på vad sätt — i betraktande av de väsentligt större svårigheter som i många fall vid valrättens utövande måste möta för kvinnorna än för männen — åtgärder kunde vidtagas för att förhindra att kvinnornas deltagande i valen i allt för hög grad bleve beroende av de svårigheter av nu nämnd art, som i olika fall kunde med växlande styrka göra sig gällande. Särskilt påpekades nödvändigheten av att tillse, att icke kvinnorna på landsbygden komme i sämre ställning än kvinnorna i städerna. De åtgärder för avhjälpande av dessa olägenheter, som blivit ifrågasatta, såsom en mera utvidgad rätt att rösta med fullmakt, rätt att insända röstsedlar m. m., ävensom frågan om möjligheten att till tryggande av den kvinnliga rösträttens likformiga tillämpning å olika orter kombinera dylika åtgärder med införande av röstplikt borde tagas under sorgfällig omprövning. Utan att en sådan ägt rum samt de av utskottet framhållna synpunkter tillgodosetts, kunde enligt utskottets mening införandet av kvinnlig rösträtt icke ifrågakomma.

Vad angår frågan om införande av röstplikt må endast erinras, att båda de gånger då frågan varit uppe — vid riksdagarna 1912 och 1915 — riksdagen utan större meningsskiljaktighet avvisat tanken på införande i vårt land av detta institut. Konstitutionsutskottet 1915 framhöll såsom skäl för sitt avstyrkande av den då väckta motionen i ämnet, såväl att den föreslagna röstpliktens principiella berättigande med fog kunde ifrågasättas, som ock att dess praktiska fördelar syntes i vissa avseenden tvivelaktiga, under det att de praktiska och tekniska vanskligheter, som vore därmed förbundna, förefölle otvivelaktiga. Bifall till motionen tillstyrktes icke av någon utav utskottets ledamöter utom motionären själv. Med hänsyn till dessa förhållanden finner jag fullständigt

uteslutet att ställa frågan om kvinnans rösträtt i beroende av nu nämnda invecklade och för vårt lands vidkommande säkerligen mycket svårösta spörsmål. Anmärkas må, att i intet av de länder, där kvinnlig valrätt införts, röstplikt veterligen finnes lagstadgad.

Frågan huruvida icke särskilda bestämmelser äro av nöden till undanröjande av vissa svårigheter vid utövandet av valrätten, sedan denna utsträckts även till kvinnorna, lämnades icke obeaktad i departementschefens omförmälda yttrande vid avlåtande av 1912 års proposition. Däri berördes dock endast de svårigheter, som antogs kunna möta för den samtidiga utövningen av äkta makars rösträtt. Detta givetvis med fullt fog. Ty visserligen kan man utgå från att i många fall även för ogifta kvinnor må bliva besvärligt eller rent av omöjligt att personligen infinna sig på valstället, men dylika svårigheter föreligga ju redan nu, och det säkerligen i än större utsträckning, för männens del. Departementschefen framhöll, att för den samtidiga utövningen av makars valrätt kunde i mycket stor utsträckning förekomma, om icke absolut hinder, så dock avsevärda svårigheter med hänsyn till andra förrättningar. Särskilt skulle i många fall möta den största svårighet för hustrun att, vid samma tid som mannen, avlägsna sig från hemmet och lämna vården av hushåll och barn för att utöva sin valrätt. Den härmed förenade olägenheten skulle väl företrädesvis yppa sig på landsbygden och inom sådana stadsområden, där avståndet till platsen för valförrättningen kunde nödvändiggöra särskild resa, men samma förhållande torde jämväl i övrigt, om än i ringare grad, kunna göra sig gällande och faktiskt hindra äkta makar att båda begagna sin rösträtt. Den utväg till undanröjande av nu berörda olägenhet, som närmast erbjöde sig, vore att medgiva rätt för makar att, där båda vore röstberättigade, på grund av fullmakt utöva rösträtt för varandra. De principiella invändningar, som kunde göras mot ett dylikt undantag från grundlagens regel, att politisk rösträtt skulle personligen utövas, syntes icke gent emot de praktiska fördelar, som härigenom skulle vinnas, kunna tillmätas avgörande betydelse, helst möjligheten till s. k. fullmaktsfiske och andra dylika missbruk skulle vid en så strängt begränsad rätt till användning av fullmakt, som sålunda ifrågasattes, vara utesluten. Departementschefen framhöll vidare, att genom en dylik anordning också komme att till icke oväsentlig del tillgodoses den av riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t framhållna angelägenheten att bereda sjömän och andra, vilka till följd av beskaffenheten av deras yrkesutövning vore förhindrade att personligen infinna sig vid valtillfälle, möjlighet att rösta,

enuruväl sistberörda fråga ingalunda därmed vore i sin helhet löst utan borde föranleda förslag till bestämmelser av mera vittgående beskaffenhet.

Det år 1912 framlagda förslaget innehöll emellertid icke någon bestämmelse i detta ämne. Man tänkte sig, att särskilt förslag härutinnan skulle senare framläggas, så att båda frågorna skulle kunna företagas till slutligt avgörande samtidigt.

I riksdagens nyss antydda skrivelse (nr 137 den 22 maj 1908) hemställde riksdagen, att Kungl. Maj:t ville låta utreda, huruvida och under vilka villkor undantag kunde göras från den i § 24 riksdagsordningen givna bestämmelsen att rösträtt ej finge utövas av annan valberättigad än den, som vid valtillfälle personligen inställde sig, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill denna utredning kunde giva anledning. Ifrågavarande utredning har av Kungl. Maj:t anförtrotts åt professorn vid Lunds universitet J. A. Ernberg. Denne har nu meddelat, att hans arbete framskridit så långt, att det kan beräknas slutfört inom den närmaste tiden. Man kan alltså med tillförsikt förvänta att, sedan professor Ernbergs betänkande underkastats fortsatt behandling, förslag i ämnet skall kunna föreläggas riksdagen under innevarande valperiod.

Ehuru jag för min del på de skäl, som av departementschefen år 1912 framfördes, anser den lösning av frågan om utövning av makars valrätt, vilken av honom förordades och sedermera upptogs i förslagen åren 1914 och 1917, vara i stort sett lycklig, synes dock riktigast att, då frågan om undantag från skyldigheten att vid val inställa sig personligen snart nog kan tagas under slutlig behandling i hela sin omfattning, icke nu fastslå något visst sätt för den förra frågans lösning. Någon bestämmelse i ämnet har jag därför ansett icke böra upptagas i det förslag till rösträtt för kvinnorna, som jag nu låtit upprätta. Att göra den stora principfrågan om rösträtt för kvinnor beroende av, huru och på vilken tidpunkt det speciella spørsmålet om rätten för skilda kategorier av väljare att i vissa fall rösta annorledes än personligen kan vinna en lämplig lösning, synes mig icke böra komma i fråga. Dessa frågor, som ju endast på en punkt sammanhånga med varandra, torde däremot böra föreläggas riksdagen var för sig. Skulle det visa sig, att spørsmålet rörande rätten att i vissa fall rösta utan iakttagande av personlig inställelse icke kan under innevarande riksdagsperiod allmängiltigt lösas, bör kvinnorösträttsförslaget före periodens slut kompletteras i den riktning jag nyss nämnt; och är jag sinnad att göra vad på mig aukommer i detta avseende.

De av 1917 års konstitutionsutskott och tidigare framförda yrkandena om undanskjutande av frågan om kvinnornas rösträtt i avbidan på ut-

redningar i olika avseenden torde sålunda, enligt vad jag sökt visa, icke innefatta tillräckliga skäl att ytterligare förhåla denna viktiga fråga, som allt för länge fått vänta på sin lösning.

Överallt i den kultiverade världen tränger kvinnornas rösträttsfråga sig oemotståndligt fram, stödd som den är på rättvisa och hänsyn till gagnet för det allmänna. Kvinnorna i vårt land äro icke mindre än kvinnorna i andra länder mogna att utöva rösträtten. Det synes därför icke vara förenligt med rättvis och klok politik att fortfarande undanskjuta deras krav.

Jag får under åberopande av det sagda tillstyrka Eders Kungl. Maj:t att för riksdagen framlägga förslag i ämnet, som jag låtit inom justitiedepartementet upprätta och vilket såsom nämnts är byggt på samma huvudgrunder som det år 1912 framlagda.

Speciell
motivering.

Vidkommande förslagets detaljbestämmelser, vilka i sak så gott som alldeles överensstämna med bestämmelserna i 1912 års förslag, är följande att nämna:

Liksom 1912 års förslag tillerkänner det förevarande kvinnorna ej blott valrätt till andra kammaren utan ock — såsom konsekvens härav och av den valrätt till första kammaren, som redan tillkommer kvinnorna — valbarhet till båda kamrarna. Denna ståndpunkt har upprepade gånger gillats av andra kammaren, och även kvinnorösträttens veder sakare hava icke satt in något starkare motstånd speciellt på ifrågasvarande punkt. Det framhölls av departementschefen år 1912 i hans förenämnda yttrande, att de farhågor, som mot kvinnornas valbarhet framstälts med hänvisning till svårigheterna för speciellt kvinnorna att under en längre, fortgående tid ägna sig åt riksdagsarbete, torde enligt vad av erfarenheten framgått höra till dem, som tillämpningen själv skulle veta att undanröja, enär näppeligen något större antal kvinnor skulle komma att väljas och det enligt förslaget alltid lämnades de valda öppet att fränsäga sig mandat.

Givet är, att de diskvalifikationsgrunder, som i fråga om männens rösträtt äro stadgade, måste gälla jämväl för kvinnorna. Frågan om dessa diskvalifikationsgrunders tillämpning på *gifta* kvinnor kan i vissa hänseenden vålla tvekan. 1912 års förslag upptog tre fall, i vilka obehörighet för mannen föranledde obehörighet också för hans hustru, nämligen dels då mannen är i konkurstillstånd (och hustrun icke vunnit boskillnad), dels då mannen häftar för understöd, vilket under löpande eller sistförflutna kalenderåret av fattigvårdssamhälle tilldelats hustrun eller makarnas minderåriga barn, dels ock då mannen icke erlagt de

honom påförda utskylder till stat och kommun, vilka förfallit till betalning under de tre sistförflutna kalenderåren (dock icke såvitt hustrun vunnit boskillnad). Den första och den tredje av dessa bestämmelser äro, om än i formellt ändrad avfattning, upptagna i förevarande förslag. Med boskillnad har i förslaget likställts hemskillnad, som enligt 1915 års äktenskapslagstiftning medför i ekonomiskt avseende väsentligen enahanda verkningar som boskillnad. Den andra av berörda bestämmelser har synts vara överflödig; har gift kvinna eller hennes minderåriga barn erhållit fattigunderstöd, häftar icke blott mannen utan även hon själv för understödet, och hennes diskvalifikation i rösträttsavseende följer alltså redan av den allmänna regeln.

Vad särskilt angår den tredje av berörda bestämmelser (innefattande utskyldsstreckets tillämpning på de gifta kvinnorna), så föranleder den, att hustru, som lever i egendomsgemenskap med sin man, kommer — även om hon samtidigt är taxerad och betalt skatt för egen inkomst och alltså är kommunalt röstberättigad — att sakna politisk rösträtt, därest mannen underlåtit att gälda honom påförda utskylder.

I motiveringen till 1912 års förslag yttrade departementschefen angående nu berörda regel: Ehuru tillämpningen av denna regel i viss mån kunde synas drabba den gifta kvinnan hårt nog, då hennes rösträtt såmedelst bleve beroende av mannens betalningsförmåga och ordentlighet, torde knappast någon annan utväg till frågans ordnande på nuvarande rösträttsgrunder finnas att tillgå. Den skattebetalning till stat och kommun, som vore ett villkor för rösträtt, häftade under rådande egendomsgemenskap faktiskt vid hustruns egendom lika väl som vid mannens, även om den av mannen förvaltades. Därjämte måste det framstå såsom oegentligt och skulle i ett slag orimligt höja de effektivt röstberättigade kvinnornas antal i förhållande till männen, om hustru tillgodonjöte rösträtt utan alla villkor i detta hänseende, under det att mannen för bevarande av sin rätt hade att fullgöra icke blott utskylderna till staten, utan även den än mera betungande kommunalskatten. Det torde icke finnas fog för att härvid göra undantag för de hustrur, vilka icke vunnit boskillnad, men som vore kommunalt röstberättigade på grund av självständig taxering. Den omständigheten, att en kanske högst obetydlig del av familjens inkomst utbrutits från mannens förvaltning och därigenom givit hustru en *därefter rättad* kommunal rösträtt, syntes icke i enlighet med lagens grunder utgöra tillräcklig anledning för att bereda politisk rösträtt åt hustru i det fall, att skattebetalning för den gemensamma inkomsten försumrats.

Konstitutionsutskottet vid 1917 års riksdag anmärkte i sitt för-

berörda utlåtande, att ifrågavarande bestämmelse icke lade hinder i vägen för hustrun till en i följd av oguldna utskylder diskvalificerad man att genom boskillnad erhålla rösträtt. Ett dylikt kringgående av lagens bestämmelser, förmenades det, låge så nära till hands och kunde i praktiken med så stor lätthet utan nämnvärda kostnader företagas, att det s. k. utskyldsstreckets verkningar i icke oväsentlig grad skulle eluderas genom ett antagande av nu nämnda bestämmelse. Farhågorna i detta hänseende äro redan bemötta i den såsom bilaga till detta protokoll fogade delen av motiveringen till 1914 års förenämnda motion och torde väl för övrigt icke vara av allvarigare art.

Förslagets bestämmelser angående diskvalifikationsgrunderna hänföra sig till vad nu är stadgat beträffande männen. Jag erinrar emellertid om att på grund av Kungl. Maj:ts bemyndigande sakkunniga blivit tillkallade för att inom justitiedepartementet biträda vid utarbetande av förslag till ny lydelse av § 16 riksdagsordningen för revision av fattigvårds- och utskyldsstrecken. Det har icke ansetts nödigt eller lämpligt att ställa sistnämnda fråga i samband med den nu förevarande, utan har det funnits riktigare, att vardera frågan behandlas för sig. För att emellertid en eventuell ändring av de allmänna bestämmelserna om strecken icke skall behöva föranleda omformulering av de särskilda stadgandena angående kvinnans rösträtt, hava dessa stadganden erhållit den avfattning, som framgår av förslaget.

I sammanhang härmed må erinras, att vid 1917 års riksdag antagits såsom vilande till innevarande riksdag förslag till ändring såväl av § 16 som av § 21 i riksdagsordningen, till vilka förslag emellertid icke tagits hänsyn vid avfattandet av det förevarande».

Sedan departementschefen härefter uppläst ett i enlighet med det nu avgivna yttrandet avfattat förslag till ändrad lydelse av §§ 9, 16, 19 och 21 riksdagsordningen, hemställde han, att förslaget måtte föreläggas riksdagen till prövning i grundlagsenlig ordning.

Statsrådets övriga ledamöter instämde i vad sålunda anförts och hemstälts;

och täcktes Hans Maj:t Konungen, med bifall till denna hemställan, förordna, att till riksdagen skulle avlätas proposition av den lydelse bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

C. G. Bruno.

Bilaga.

Motion i första kammaren vid senare riksdagen 1914 (nr 87) angående rösträtt och valbarhet för kvinnor till ledamöter av riksdagens båda kamrar. undertecknad: *S. H. Kvarnzelius, David Bergström, Alfred Petersson, Mauritz Hellberg, Frithiof Söderberg, Jacob Larsson, Carl Ekman, K. G. Karlsson, Oscar Eklund.*¹⁾

Sedan frågan om politisk rösträtt för kvinnor vid nio riksdagar varit föremål för prövning i anledning av enskilda motioner, avgavs till 1912 års riksdag en kungl. proposition i ämnet. — — — Första kammaren avsåg den kungl. propositionen med 86 röster mot 58. varemot andra kammaren biföll densamma med 140 röster mot 66.

I trontalet vid innevarande års första lagtima riksdag förklarade Konungen sin avsikt vara att ånyo göra denna fråga till föremål för proposition. Sedan emellertid den vid årets början fungerande ministären avgått samt den ministär, som trätt i dess ställe, meddelat, att regeringsinitiativ i ämnet icke numera är att vänta, hava vi funnit oss föranlättna att motionsvis påkalla riksdagens förnyade prövning av detsamma.

Härvid anse vi oss till en början böra till granskning upptaga de skäl, som år 1912 i bägge kamrarna åberopades till stöd för yrkandena om avslag å regeringsförslaget. Dessa skäl voro huvudsakligen följande:

1) Kvinnan kunde på vissa områden aldrig komma att tävla med mannen på grund av fysiska, kanske också psykiska skäl. Hon stode ej på samma plan som mannen. Hon hade en högre uppgift att fylla än att kastas in i de politiska striderna, nämligen att sköta hemmet och vara en välsignelse för detsamma.

2) Enligt historiens vittnesbörd hade hittills endast de grupper av män fått politisk rösträtt, som redan medverkat vid det egentliga statsarbetet och visat, att denna medverkan varit för statens bestånd och statens utveckling nödvändig. Men inom kvinnovärlden hade framträtt en ofantlig likgiltighet för offentliga spörsmål, särskilt för dem som angå staten.

3) Det vore männen, som ytterst hade att försvara landet; därför borde männen också hava någon företrädesrätt framför kvinnorna.

4) Om kvinnorna erhöles rösträtt på samma villkor som männen, skulle i vårt land komma 1,127 kvinnliga röstberättigade på 1,000 röstberättigade män,

¹⁾ En i andra kammaren vid samma riksdag väckt, lika lydande motion (nr 227) var undertecknad: *Karl Staaff, Jakob Pettersson, Fridtjuv Berg, D. Persson i Tällberg, E. A. Nilson, Joh. Ström, Rob. Karlsson, Johan Ericsson, Axel Schotte, R. G. Hamilton, Erik Röing, Bvor Petré, Nils Edén, Theodor Adelsvärd, Linus Lundström.*

d. v. s. den manliga väljarekåren skulle gentemot den kvinnliga komma i minoritet. Denna kvinnornas övermakt kunde lända staten till skada, särskilt i de fall då statsnyttan komme i strid med kvinnornas likhetssträvan.

5) Kvinnornas rösträtt skulle ej heller medföra någon nytta för dem själva, ty »idéer kunde de utslunga lika bra ändå», praktisk välgörenhet kunde de utöva lika bra utan rösträtt. Speciella representanter för humanitet och kultur brukade väljas redan nu i tillräckligt antal, och manliga representanter vore i lagstiftarens speciella verksamhet ingalunda genomsnittligt sämre än kvinnliga.

6) Införandet av nya oskolade massor i väljarekåren skulle inverka skadligt på partiprogrammen. öppna chanser för politiska företagare, som skulle spekulera i dessa massor med löften och program, vilket allt skulle bli farligt för vår politiska självständighet.

7) I kraft av bestämmelsen att en hustru, som har boskillnad, skulle äga rösträtt, även om hennes man underlåte att betala skatt, skulle hustrun genom att söka boskillnad, om hon sedan ingen inkomst hade, kunna få behålla rösträtten, även om mannen stupade på utskyldsstreckets. Detta måste småningom leda till utskyldsstreckets avskaffande.

8) Norge, den enda europeiska stat, som hittills infört rösträtt för kvinnor, hade fäst strängare villkor vid den kvinnliga rösträtten än vid den manliga. I Norge hade man sålunda icke ansett lämpligt att, såsom i 1912 års svenska regeringsförslag, giva kvinnorna rösträtt på samma villkor som män, vilket följaktligen vore ett våldsammare steg i detta avseende än någon annan europeisk stat vågat taga.

9) Av allt att döma vore i utlandet sympatierna för politisk rösträtt åt kvinnor i avtagande.

10) Från de svenska kvinnornas egen sida hade ej framträtt något allmänt omfattat intresse för rösträtten.

(1.) Vad till en början beträffar den åberopade fysiska och psykiska olikheten mellan könen, har den icke vederligen förnekats av dem, som vilja tillerkänna kvinnor samma politiska rättigheter som män. Och så vitt vi förstå, finnes icke heller någon anledning för dem, som verka för en sådan reform, att förringa eller förbise ifrågavarande olikhet. Ty endast i det fall skulle densamma med fog kunna åberopas emot reformen, att den innebure en av den kvinnliga naturen betingad oförmåga att liksom männen med intresse omfatta och riktigt bedöma samhällets angelägenheter, men en sådan naturbunden brist hos kvinnokönet har hittills icke konstaterats och lär ej heller kunna konstateras. Kvinnorna sakna icke intresse för sitt land, ej heller förmåga att sätta sig in i och bedöma dess förhållanden, men de betrakta dem i viss mån på ett annat sätt än männen. Just denna skiftning i uppfattningssättet utgör ett särskilt motiv för kvinnornas rösträtt och valbarhet, ty för samhället i dess helhet kan det endast vara till gagn, att alla berättigade olika synpunkter inom dess befolkning få göra sig hörda och i mån av sin styrka jämväl gällande i representationens rådslag.

Lika litet som olikheten mellan könen kan kvinnans höga uppgift att skapa och vårda hemmet användas som ett skäl emot hennes »indragande i de politiska striderna». Utan tvivel kan man tänka sig ett samhälle med den arbetsfördelningen mellan könen, att mannens verksamhet uteslutande går ut på produktiv förvärvs-

verksamhet, administration och försvar mot yttre fiender samt att kvinnans uppgift uteslutande omfattar den ekonomiska konsumtionen, barnens uppfostran och hemmets ordnande. Samhällen av sådan typ torde ej ha varit sällsynta i äldre tider på ett annat kulturstadium än vårt och förekomma ännu i våra dagar i vissa trakter. Men utan att på något sätt inlåta oss på att bedöma fördelarna och olägenheterna av en dylik samhällsordning, anse vi oss kunna konstatera, att det i alla händelser icke är den, som är rådande i det samhälle, *vari vi nu leva* och för vars förhållanden vi hava att stifta lagar. För våra dagars svenska samhälle är det icke längre sant, att kvinnans uppgift faller och måste falla inom hemmets värld. Några siffror ur vår statistik torde vara tillräckliga för att styrka riktigheten av detta påstående. Av alla svenska kvinnor över 20 år äro endast 53.7 procent gifta. Av återstående 46.3 procent är det stora flertalet av de nuvarande samhällsförhållandena nödgat att genom arbete på egen hand söka sin utkomst, och deras uppgift att vara hemmens värdarinnor måste därför givetvis för dem komma i andra planet. Och av hela antalet kvinnor över 25 år (1,362,081) befunnos vid folkräkningen år 1900 nära tredjedelen vara självständiga yrkesutövare eller eljest huvudpersoner inom sin familj.

Vi erkänna gärna, att »kvinnornas utdrivande ur hemmen ut på arbetsmarknaden» i flere avseenden är att beklaga. Men detta kan ej hindra oss från att hävda lagstiftningens plikt att lämpa sig efter de verkligen förefintliga förhållandena, icke efter de förhållanden, som efter mångas uppfattning skulle vara på detta område lyckligare och mera idealiska, men som ovädersägligen icke kunna under avsevärd framtid återinföras.

Icke heller kunna vi finna, att de kvinnor, vilkas huvudsakliga livsuppgift ännu i våra dagar faller inom hemmen, skulle bliva dragna från denna uppgift eller mindre skickade att fylla densamma, om de erhöile fullständig politisk medborgarrätt. Helt visst finnas åtskilliga män, vilka inom olika enskilda områden fylla minst lika krävande uppgifter som den, vilken tillkommer en husmoder inom ett hem. Men dessa män finna ändå tid och intresse att ägna åt samhällets angelägenheter. Är deras speciella verkningskrets av den art, att de måste ägna sig däråt personligen och ej lämpligen kunna för halva året eller därutöver begagna sig av ställföreträdare, säger det sig självt, att de ej kunna *mottaga val* till riksdagsmän, men att på grund av deras maktpåliggande arbete beröva dem deras rätt att *deltaga i sådant val* lär icke kunna ifrågasättas. På samma sätt borde enligt vår mening även de kvinnors politiska rättsställning gestaltas, vilka måste ägna sina huvudsakliga krafter åt uppgifterna inom hemmet.

(2.) Det är sant, att politisk rösträtt hittills tillerkänts den ena nya gruppen av män efter den andra på grund av dessas ådagalagda eller förmodade intresse för statsarbetet. Men det är icke sant, att sådant intresse saknas hos de svenska kvinnorna. Tvärtom våga vi påstå, att särskilt under de senaste åren hos kvinnorna i vårt land framträtt en livlig håg ej blott att vinna insikter i samhällsvetenskapens alla grenar utan även att genom upplysningsarbete och organiserade meningstryningar söka påverka statsmakternas beslut i den ena eller andra frågan. I förstnämnda avseende må till en början erinras om de s. k. samhällskurser, som av Föreningen för kvinnans politiska rösträtt anordnats företrädesvis på landsbygden i skilda delar av vårt land under åren 1907—1913. Under dessa kurser, som varit dels fasta årskurser, pågående under 6—7 månader av året, och dels sommarkurser

under 1-2 manader, har av kompetenta lärare meddelats undervisning angående följande ämnen: ekonomisk politik, kommunalpolitik, statspolitik, familje-, stats- och folkhushållning, industrialismen, fackföreningsrörelsen, socialismen, Kooperationen, drag ur Sveriges ekonomiska politik, tullstriden, finans- och skatteväsen, den industriella revolutionen och dess följder, stadssamhällets nutida utveckling, Sveriges kommunalförvaltning, kommunal fattigvård, kommunal barnavård, kommunal bostadsinspektion, kommunal hygien, kommunal beskattning, kommunal nykterhetsverksamhet, städernas tomtpolitik, städernas ekonomi, städernas offentliga arbets- och affärsdrivande verk, städernas bostadsfråga, tomträtten och dess betydelse för bostadsfrågan, Sveriges statsskick, Sveriges statsförvaltning, Sveriges finanser, representationsreformen, 1907 års rösträttsreform och det proportionella valsättet, de politiska partierna, stat och kyrka, kvinnornas medborgarrätt i skilda länder, kvinnornas rösträttsfråga, den svenska kvinnans rättsliga ställning, den gifta kvinnans rättsliga ställning, kvinnornas arbete förr och nu, de kvinnliga lönerna, kvinnornas kommunala rättigheter och skyldigheter, kvinnan och nykterhetsrörelsen, moderskapsförsäkringen, svenska barns sociala och rättsliga skydd, jordfrågan, vattenkraftens socialisering, emigrationen och dess innebörd, staten och den sociala försäkringen, arbetslösheten, småbruksfrågan och egnahemsrörelsen, nykterhetsrörelsen, social bildning, fredsfrågan, äktenskapslagstiftningen, sättet att leda förhandlingar m. m.

Därjämte hava under kurserna förekommit praktiska övningar av följande slag: valmöten, val med den proportionella valmetoden, fingerat stadsfullmäktigeval, fingerat stadsfullmäktigesammanträde, motioner, utskottsbehandling m. m.

Nu omnämnda samhällskurser hava hållits *dels* i följande städer och samhällen, nämligen Stockholm (1907-1908 och 1908-1909), Göteborg (1908-1909, 1910 och 1912), Gävle (1908 och 1909), Karlskrona (1908-1909 och 1912), Linköping (1908), Lund (1908, 1909 och 1912), Malmö (1909), Umeå (1908-1909), Visby (1908-1909), Falun (1909), Rogberga (1909), Uppsala (1909), Hudiksvall (1911) och Nässjö (1912), *dels ock* på landsbygden i Jönköpings, Kopparbergs, Blekinge, Västerbottens, Skaraborgs, Göteborgs och Bohus, Hallands, Gottlands och Stockholms län. Antalet deltagare har växlat mellan 50 och 800. Dessutom hava under åren 1905-1913 av de särskilda lokalföreningarna för kvinnans politiska rösträtt å en mängd platser i riket anordnats inemot etthundra studiecirklar för vidgande och fördjupande av kvinnornas samhällskunskap.

Vid sidan av den akttningsbjudande upplysningsverksamhet, som sålunda utövats av rösträttsföreningarna, hava även andra sammanslutningar av kvinnor verkat för samma syfte. Sålunda har i dessa dagar föreningen »Kvinnorna och landet» här i Stockholm anordnat en med stort intresse omfattad studiekurs i politik, vid vilken förekommit föreläsningar i statskunskap och historia samt över de svenska politiska partiernas program, lantförsvaret och flottan, det moderna Finland, mötesteknik, det proportionella valsättet och kvinnofrågorna. Även torde i samma avseende kunna nämnas de föreläsningsserier i skilda ämnen, som anordnats av Centralförbundet för socialt arbete.

Vad åter beträffar kvinnornas intresse för aktivt deltagande i politiken, gav detta intresse sig kraftigt tillkänna särskilt under fjolåret, då riksdagen behandlade folkpensioneringsfrågan. Med riktig insikt om denna frågas vikt för vårt folks framtid anordnade kvinnorna på ett stort antal platser här i landet opinionsmöten, vilka i regel voro talrikt besökta och vid vilka resolutioner antogs, ut-

talande kvinnornas särskilda önskemål, och vid frågans slutliga behandling i riksdagens kamrar frambars i sådant avseende en adress, enhälligt antagen av sexton kvinnoföreningar. Ett ej mindre livligt intresse har försvarsfrågan framkallat bland vårt lands kvinnor. Sälunda avgavs under fjolåret till regeringen en petition med begäran om regeringsinitiativ för en omedelbar och tillfredsställande lösning av försvarsfrågan i hela dess vidd, vilken petition var undertecknad av ej mindre än omkring 266,000 kvinnor. Denna meningsyttring hade åstadkommits på kortare tid än två månader. Det är således ovedersägligt, att kvinnorna under de två år, som förflutit efter rösträttsfrågans behandling vid 1912 års riksdag, ådagalagt ett livligt intresse för de stora politiska frågorna.

(3.) Att det är männen, som ytterst hava att försvara landet, är visserligen sant, men innehåller icke den *fullständiga* sanningen. Bland de rent personliga ansträngningar, som ett krig kräver av ett lands medborgare, ingår fältsjukvården som en mycket viktig beståndsdel, och vid dess handhavande hava även kvinnorna såsom sjuksköterskor en både farlig och ansvarsfull uppgift. För övrigt utgöras försvarsbördorna ej blott av det personliga arbete, som direkt eller indirekt påkallas av försvaret, utan även av de skatter, som för samma ändamål utgå, och dessa skatter tynga kvinnorna i lika hög grad som männen.

Att den rent aktiva militärtjänsten utföres av män förnekas visserligen icke. Men om deltagandet i denna skall vara det avgörande villkoret för erhållande av politiska rättigheter, måste ju från sådana uteslutas de talrika skaror av män, som av en eller annan anledning befriats från fullgörande av värnplikt, och något sådant torde ingen på allvar vilja föreslå.

(4.) Det har uttalats farhågor för att kvinnorna, om de erhålla rösträtt, skola med begagnande av sin övertalighet sluta sig tillhopa till en kompakt massa och till statens olycka åstadkomma ett ensidigt kvinnovälde. Dessa farhågor kunna näppeligen vara allvarligt menade. De vila nämligen på antagandet, att kvinnor i allmänhet skulle vara särdeles benägna för samverkan sinsemellan till gemensam aktion *mot* männen. Så långt vår erfarenhet sträcker sig, är detta antagande fullständigt grundlöst. Atminstone här i landet har hittills icke hos kvinnorna framträtt någon strävan att organisera sig för att bekämpa männen. Och säkerligen torde även för framtiden den kvinnliga naturen vara en fullt pålitlig garanti gentemot samhällsfaror av ovan antydd art. Däremot är det antagligt, att kvinnorna, när de såsom politiskt myndiga komma att ansluta sig till de redan existerande politiska partierna, skola inom dessa av män bildade sammanslutningar åstadkomma en eller annan skiftning i uppfattningarna av samhällsarbetets uppgifter och medlen för deras förverkligande, men detta synes endast kunna vara till gagn för ett allsidigt och harmoniskt framstegsarbete.

(5.) Påståendena, att kvinnorna ej behöva politisk rösträtt för att kunna behörigen tillgodose sina egna intressen eller för att verksamt främja det sociala reformarbetet, synas vittna om en förvånande okunnighet om den värld, vari vi leva. Den gamla sanningen, att den, som bär skon, bäst vet, var denna klämmer, har hos alla folk varit huvudargumentet för att tillerkänna politisk rösträtt åt förut utestängda medborgaregrupper. I England har denna erfarenhetssats med tillämp-

ning på det politiska livet formulerats så: »God styrelse är icke möjlig utan kännedom om dem som skola styras, och sådan kännedom kan endast vinnas genom att giva dessa representation.» Det är detta förhållande, som gör, att männen även med bästa vilja icke kunna på tillfredsställande sätt politiskt representera kvinnorna. Tid efter annan nödgas lagstiftningen till behandling upptaga frågor, som på det närmaste beröra kvinnornas särskilda intressen och för vilkas rätta bedömande erfordras en personlig erfarenhet, som endast kvinnor i fullt mått äga. I sådana fall har det nog mer än en gång inträffat, att de manliga representanterna livligt känt saknaden av kvinnornas deltagande i det politiska arbetet, ja, även saknaden av kvinnliga representanter i riksdagen.

Vad särskilt beträffar betydelsen för det sociala reformarbetet av kvinnornas rösträtt, tillåta vi oss återopa några yttranden, fällda vid engelska överhusets behandling den 5 och 6 maj 1914 av en där väckt motion om rösträtt för självförsörjande kvinor. *Lordbiskopen av London* yttrade därvid bland annat: »Vad gott väntar jag av kvinnans rösträtt? Jag antar, att de flesta människor medgiva exempelvis, att bostadsfrågans läge är en av vår moderna civilisations värsta skandaler. Jag har under nio år bott i slumkvarteren, och om ni finge se vad jag där har sett varje dag och natt, skulle ni förstå, vilken fruktansvärd skandal bostadsfrågan är i London. Men lagstiftningen är på efterkälken. Vårt bostadsväsen förblir som det är med sina fruktansvärda konsekvenser av last och dryckenskap, sin höga barnadödlighet, sina plantskolor för brottslingar, andligen defekta och arbetsskygga. Var och en som har arbetat i de fattigare delarna av London måste vara medveten om den förfärande utbredningen av detta onda och om dess ödesdigra verkningar på folkets hälsa och seder. Och de som känna till lantdistrikten påstå, att där på en del håll finnas lika hälsofarliga och omoraliska slumdistrikt som i de stora städerna. Detta onda kan icke överdrivas. Men varför lämnas en sådan fråga åt det enskilda initiativet? Varför är det så svårt att väcka regeringen — varje regering — till handling? Jo, emedan denna fråga i första rummet är en kvinnofråga. Det är kvinnor, som lida mest både av sina barns död och av den arbetsbörda, som faller på dem. Man säger oss alltid, att kvinnans värld är hemmet. Så tro i själva verket vi alla, som sitta här. Men var och en, som tror och säger så, medger i samma andedrag, att bostadslagstiftningen är av större vikt för kvinnor än för män. En fråga av sådan betydelse borde ej få vara en lekboll för partipolitiken, utan lösas efter nationella synpunkter; och jag är övertygad, att i den andan få vi den aldrig avgjord, förr än kvinnor, på vilka den tyngsta bördan av detta lidande faller, kunna utöva något tryck på de personer, som regera över dem. — Endast för en vecka sedan hade jag äran att få en motion om höjande av unga kvinnors sexuella skyddsålder antagen vid andra läsningen i detta hus. Krav på en sådan reform hava framställts sedan lång tid tillbaka. Praktiskt taget äro alla kvinnor här i landet ense om dess behövlighet. Den har redan genomförts i nästan varje land, där kvinnor hava rösträtt. Alla de stater i Amerika, vilka jag förra veckan inför eder återopade såsom havande genomfört denna reform, äro stater i vilka kvinnor hava rösträtt. I många fall hade de fått arbeta för en dylik lag i årtal utan framgång, men ofta gick det så, att lagen antogs första året sedan kvinnorna fått rösträtt. Jag går nu och väntar på att få se, hur det skall gå med min motion. Jag vet, att jag har lordkanslerens sympati, fastän jag också har hört, att det håller på att uppstå svårig-

heter. Men det vot jag, att hade jag en miljon kvinnors röster bakom mig, då skulle jag få mitt lagförslag antaget.»

Den konservative *lordbiskopen av Orford* yttrade i samma ämne: »Det är mig omöjligt att fatta, hur någon, som haft att syssla med sociala reformer, med hela den grupp av ämnen, som karakteriseras såsom sociala frågor, kan tvivla på, att en kvinnas synpunkt behöver anläggas på ett sådant arbete och att kvinnor kunna uträtta något vid dess genomförande. Jag ser på detta arbetsfält framför mig en rik fond av hänförelse, nit, ihärdighet och erfarenhet, som det synes mig omöjligt att lämna utan representation.»

Lordkansleren Halifax yttrade: »När man betänker, i vilken utsträckning männen lyckats åstadkomma förändringar i fabriks- och gruvlagstiftningen, som reglerar den sociala omgivning, i vilken de utöva sin verksamhet, och därmed jämför långsamheten av de förändringar, som ägt rum i den lagstiftning, som angår kvinnorna, så inser man vad det betyder att sakna det politiska inflytande, som är föremålet för denna debatt. Jag har länge känt, att vi nalkas en grupp av samhällsuppgifter, vid vilka kvinnornas bistånd och samverkan ej blott i detaljer utan i själva huvudsaken är nödvändig, om någon lösning över huvud taget skall vara möjlig. Vi stå i begrepp att taga itu med ett nytt problem, ett problem av den yttersta vikt och betydelse för nationen. Nativiteten har börjat avtaga — —. Vi stå här inför en alldeles ny rad av problem, som enligt min mening kunna behandlas genom medverkan av kvinnor och endast genom medverkan av kvinnor — —. Barndödligheten uppgår till den ofantliga siffran av 128 pro mille under det första levnadsåret, och av denna summa kommer ungefär en femtedel på den första levnadsveckan, en tredjedel på den första levnadsmånaden och mer än hälften på de första sex levnadsmånaderna. Detta är i sig självt ett problem, emedan det innebär en stark hämsko på befolkningens tillväxt. Men när man kommer till en annan fas av frågan, fosterdödligheten, dödligheten bland barn, som ej ännu äro födda, som dö av anledningar, som kunnat avvärjas, sjukdomar och hälsofarliga levnadsförhållanden, vilka väl hade kunnat bli föremål för lagstiftning samt, om så skett, skulle i detta land ha besparat oss hundratusentals liv, då står man inför ett spörsmål, som mycket nära berör den dag som är — ett spörsmål, som sammanhänger med uppehållandet av den stormaktställning bland andra folk, varom lord Curzon talade. Detta är just en fråga, som angår kvinnorna mera än någon annan klass i samhället. Helt säkert beror bristen på insikt i dessa angelägenheter och bristen på förmåga att tvinga politikerna att behjarta dem till stor del på det faktum, att kvinnorna för närvarande sakna rösträtt och medel att påtvinga politikerna omsorgen om de frågor, som röra släktets framtid. Vi skola aldrig kunna lösa detta problem eller få vårt politiska maskineri i ordning, förr än vi tillåta kvinnor att få direkt inflytande på dessa frågor.»

Ehuru dessa yttranden hänföra sig till det engelska samhällslivet, äga de enligt vårt förmenande tillämplighet jämväl på svenska förhållanden. Även i vårt land finnas sociala uppgifter, vilkas lösning knappast är tänkbar utan kvinnornas aktiva deltagande **i arbetet för densamma.**

(6.) Talet om att »införandet av nya massor i väljarekåren skulle öppna chanser för politiska företagare, som skulle spekulera i massorna med löften och program», o. s. v. hör till de stående invändningarna mot varje utsträckning av den politiska

rösträtten. För så vitt invändningen riktar sig mot själva uppställandet av politiska program, avseende att tillgodose önskemål, som framträtt inom större grupper av väljarekåren, förbiser den, att sådana program äro nödvändiga, för att ur riksdagsmannavalen skall kunna framgå en verklig *representation* av dem som deltagit i desamma. Om åter invändningen riktar sig däremot att införandet av nya grupper i väljarekåren vid utarbetandet av de politiska programmen påkallar hänsynstagande till nya, förut orepresenterade samhällskrav och behov, så innebär den ett förnekande av en grundsats, som enligt vår mening utgör en av hörnstenarna för folklig självstyrelse, nämligen att *alla* klasser och grupper av medborgare böra tillförsäkras rätt att i mån av sin styrka vinna representation i riksförsamlingen. Om slutligen invändningen innebär det antagandet, att »politiska företagare» skulle sakna fält för sin verksamhet, så länge den politiska rösträtten är mera inskränkt, så innebär den en fullständig missuppfattning av förut existerande förhållanden. Mot densamma kan i sådant fall åberopas ett för några år sedan av en framstående högerman i första kammaren fällt yttrande gentemot talet att arbetarna vore så lättleda. »Mina herrar», sade han, »även vi låta leda oss.»

(7.) Vad beträffar invändningen att massor av gifta kvinnor skulle begagna sig av möjligheten att vinna boskillnad, varigenom de skulle kunna äga politisk rösträtt, även om deras män till följd av försummad skattebetalning saknade sådan, samt att detta förhållande snart skulle framtinga utskyldsstreckets avskaffande, vederlades densamma redan under 1912 års riksdagsdebatt. Det erinrades då, att enligt erfarenhetens vittnesbörd folk i allmänhet ingalunda visade benägenhet att på förhand underkasta sig besvär och kostnader enkom för att vinna politisk rösträtt och att det därför vore allt annat än sannolikt, att gifta kvinnor skulle i så stor utsträckning begagna sig av boskillnadsinstitutet för att vinna rösträtt, att ett fullständigt upphävande av utskyldsstrecket därigenom måste framtingas.

(8.) När vid 1912 års riksdag till stöd för förslaget om rösträtt och valbarhet för kvinnor åberopades *Norges* exempel, hade förslagets motståndare tillfredsställelsen att kunna påvisa, att de norska statsmakterna fäst strängare villkor vid den kvinnliga rösträtten än vid den manliga, i det att den förra, men ej den senare vore betingad av skyldighet att betala skatt för egendom till visst värde. Med visst fog kunde således i debatten sägas, att det svenska regeringsförslaget avsåge att giva kvinnorna politiska rättigheter i större utsträckning, än någon annan europeisk stat funnit lämpligt. Numera äro emellertid kvinnorösträttens motståndare berövade detta argument. För ett år sedan blev nämligen nyss antydda inskränkning i kvinnornas valrätt av de norska statsmakterna avskaffad. Antalet politiskt röstberättigade kvinnor i Norge, som förut uppgått till omkring 300,000, ökades härigenom med omkring 230,000.

(9.) Vad för övrigt beträffar den påstådda allmänna avmattningen i rörelsen för kvinnans rösträtt inom främmande länder, må till en början erinras, att *Danmark* på detta område visat tendenser att snart följa Norges exempel. Det regeringsförslag till ändringar i valrättsbestämmelserna, som den 23 oktober 1912 framlades i folketinget, tillerkände sålunda kvinnor rösträtt och valbarhet på samma villkor som män. Premiärministern ledsagade detta förslag med följande ord: »När vi nu

ualkas en förändring i vår konstitution, fullgöra vi en enkel och rättvis fordran genom att begagna tillfället att giva kvinnorna samma politiska rättigheter som män. Jag tager för avgjort, att när en ny grundlag antages, kvinnornas rösträtt blir ett faktum i detta land.» Förslaget har antagits av folketinget med 100 röster mot 14. I landstinget har visserligen på grund av högerens obstruktion rösträttsförslaget i sin helhet förfallit. Men i följd härav har som bekant landstinget blivit upplöst, och det anses sannolikt, att i det landsting, som kommer att framgå ur de nya valen, en säker majoritet för kvinnorösträtten kommer att förefinnas.

Vad sedan *England* vidkommer, ligger det visserligen nära till hands att antaga, att rörelsen för kvinnans rösträtt där borde vara stadd på retur i anledning av den allmänna förtrytelsen över de s. k. sulfragetternas våldsdåd. Så synes emellertid alldeles icke vara förhållandet. Synnerligen upplysande i detta avseende är ett anförande av den konservative *earlen av Lytton* vid ovannämnda debatt i överhuset den 6 sistlidna maj, av vilket anförande vi här lämna ett utdrag:

»Det är för mig ofattligt, att det finnes någon i detta land, som verkligen tror, att kvinnorösträttsrörelsen icke har gjort något framsteg under de senaste åren. Framsteget har varit utomordentligt; det saknar motstycke under rörelsens tidigare skeden, det saknar motstycke inom varje annan politisk rörelse här i landet för närvarande. — Varje organisation, som har rätt att uttala sig å kvinnors vägnar, har fattat resolutioner eller petitionerat hos parlamentet till förmån för kvinnors rösträtt. (Talaren uppräknade här en mängd sådana organisationer, bland vilka må nämnas *The British Women's Temperance Association* med 265,000 medlemmar, *The National Federation of Women Workers* m. fl.). Varhelst kvinnor äro sammanslutna i en förening, varhelst det finns en organisation, som kan uttala sig å kvinnors vägnar, skolen I finna den organisationens mening uttalad endast i en enda riktning. Kunnen I tänka Er någon fråga av intresse för männen, i vilken varje kooperation av män uttalat sig för ett visst krav, men beträffande vilken man likväl i en diskussion skulle våga säga, att 'männen motsatte sig detta krav'? 179 city- och town-councils (representationer, motsvarande våra stads- och kommunalfullmäktige) och andra kommunalförsamlingar, vilka representera både kvinnor och män, hava petitionerat hos parlamentet till förmån för detta lagförslag eller något annat av liknande innehåll. 50 handelsråd, 35 fackföreningar, representerande hela massan av våra kroppsarbetande män och kvinnor, fackföreningskongresser, som representera hela fackföreningsrörelsen i detta land, alla hava antagit resolutioner till förmån för kvinnors rösträtt.»

Visserligen avtog underhuset år 1912 en motion om rösträtt för kvinnor med en majoritet av 14 röster, och visserligen förhindrade året därpå talmannen på grund av konstitutionella betänkligheter den slutliga behandlingen av en dylik motion, avsedd att utgöra ett amendement till ett av regeringen framlagt förslag om utsträckning av rösträtten för män. Men att döma av diskussionerna i såväl underhuset som överhuset kunna dessa motgångar ingalunda tydas som bevis för att frågan slutgiltigt avförts från dagordningen. Snarare vill det synas, som om utsiktarna för en verklig lösning av frågan inom en snar framtid skulle vara ganska lovande.

I *Belgien* hava under de bägge sistförflutna åren de politiska omständigheterna varit synnerligen gynnsamma för kvinnorösträttsrörelsen. Bägge oppositionspartierna hava på sina program uppfört reform av de politiska rösträttsbestämmelserna, särskilt av flerröstsystemet. Socialdemokraterna hava därjämte i princip

uttalat sig för rösträtt åt kvinnorna, vilket krav däremot avvisats av de liberala under hänvisning till de belgiska kvinnornas klerikala synpunkter. Det katolska partiet slutligen, som innehar majoritet i representationen, har förklarat sig endast på det villkor vilja reflektera på avskaffande av flerrösts systemet, att kvinnor erhålla rösträtt på samma villkor som män.

I *Holland* har den kvinnliga rösträttsorganisationen under de två sistförflutna åren ökat sitt medlemsantal med en tredjedel. År 1911 samlade socialdemokraterna 320,000 och det radikala partiet 36,000 namn på petitioner med begäran om allmän rösträtt för både män och kvinnor. Av de socialdemokratiska petitionärerna voro 114,000 och av de radikala 9,000 kvinnor. Det år 1913 av den konservativa regeringen framlagda rösträttsförslaget avsåg emellertid endast rösträtt för män.

I *Tyskland* hava socialdemokraterna, vilka som bekant äro riksdagens största parti, uppfört kvinnorösträtten på sitt program. Inom det frisinna folkpartiet finnes numera majoritet för saken, ehuru partiet ej ännu funnit lämpligt att uppföra detta krav på programmet.

Även i *Österrike* har det socialdemokratiska partiet uppfört kvinnorösträtten på sitt program. Varemot inom övriga framstegspartier meningarna synas vara delade. Inom det moderat-konservativa partiet hava flera framstående politiker givit tillkänna sin anslutning. I slutet av år 1912 framlades i österrikiska riksdagen ett lagförslag i syfte att avskaffa det ännu existerande förbudet för kvinnor att vara medlemmar av politiska föreningar och sammanslutningar. I händelse detta förslag antages, väntas en organiserad propaganda för kvinnans rösträtt komma till stånd.

I *Ungern* hava under år 1912 ett flertal föreningar hos regeringen petitionerat om rösträtt för kvinnor, men i det av regeringen i slutet av samma år framlagda förslaget till valrättsreform var detta krav icke tillgodosett. Flera av ledarna för de partier, som tillsammans bilda oppositionen i Ungern, hava bestämt utfäst sig att i representationen föra fram rösträttskravet. Av partitaktiska skäl har emellertid uppfyllelsen av detta löfte hittills låtit vänta på sig.

Då den kvinnliga rösträttsfrågan behandlades av 1912 års svenska riksdag, hade rösträtt för kvinnor genomförts allenast i fyra *amerikanska stater* (Wyoming, Utah, Idaho och Colorado). Under den tid, som därefter förflutit, hava ytterligare fyra stater och ett territorium (California, Kansas, Arizona och Oregon samt Alaska) ändrat sina konstitutioner i samma riktning. För närvarande hava i Amerikas Förenade stater två miljoner kvinnor, d. v. s. 8 procent av den vuxna kvinnliga befolkningen, politisk rösträtt. I ytterligare fyra stater (Montana, Nord-Dakota, Syd-Dakota och Nevada) har slutligt beslut om rösträtt för kvinnor fattats av representationen, men erfordras för detta besluts giltighet att det bekräftas av valmännen, vilket väntas ske vid valen i november 1914. Dessutom har i fyra stater (New York, New Jersey, Iowa och Pennsylvania) sådant beslut fattats av representationen en gång, vilket beslut dock måste förnyas, innan det kan underställas valmännens slutliga bekräftelse.

Ännu mera betydelsefulla framsteg hava vunnits inom Förenade staternas kongress. Där har nämligen representanternas hus tillsatt en särskild kommitté av tre personer, av vilka två äro kända som anhängare av kvinnorösträtten, för utredning av frågan om lika rösträtt för män och kvinnor. Och inom senaten är

frågan föremål för utredning av en kommitté på nio personer, vilka alla anses vara för rösträttens utsträckning till kvinnor.

(10.) Vad slutligen angår frågan om de svenska kvinnornas intresse för erhållande av politiska rättigheter, så lär väl numera tillvaron av ett sådant intresse icke längre rimligen kunna förnekas. Det argument mot kvinnornas politiska likställighet med männen, som grundat sig på kvinnornas ligkiltighet för saken, torde nämligen få anses definitivt slaget till marken genom kvinnornas petition i ämnet, vilken i dessa dagar skall inlämnas till regeringen.

I inbjudningen till deltagande i denna petition heter det bland annat:

»Kvinnornas strid för medborgarrätt är ett led i mänsklighetens stora strävan efter rätt och frihet för alla. Vad kvinnorna kräva är medverkan och medansvar i sitt lands angelägenheter och öden. Detta krav har blivit starkare och mera berättigat i samma mån som utvecklingen tvingat kvinnorna ut i samhällslivet, ut på arbetsmarknaden, och samhället trängt sig in på kvinnornas stora verksamhetsområde — hemmet. Det är således både för att kunna skydda hemmet och för att kunna tillvarataga sina egna intressen i kampen för tillvaron, som kvinnorna fordra samma medborgarrätt som männen. Ty utan samverkan av alla medborgare, kvinnor såväl som män, kan fosterlandet aldrig bli det stora hem, som vårdar sig om alla sina barn.»

Till det sålunda motiverade kravet på politisk medborgarrätt hava, enligt vad vi inhämtat, omkring 350,000 svenska kvinnor anslutit sig. Denna meningsyttring kan sålunda vad antalet deltagare beträffar upptaga tävlan med det mest imponerande politiska massuttalande, som hittills i vårt land förekommit, nämligen den stora rösträttspetitionen av år 1898.

Den granskning, vi sålunda verkställt av de år 1912 åberopade skälen mot rösträtt och valbarhet för kvinnor, synes oss giva vid handen, att dessa skäl, särskilt i betraktande av de senaste två årens händelser, ingalunda numera kunna motivera ett avslag å kvinnornas krav på politisk myndighet. Å andra sidan har oss veterligen ingenting inträffat, som rubbat giltigheten av de principiella grunder, som i 1912 års kungl. rösträttsproposition åberopats till stöd för samma krav.

Stockholm den 1 juli 1914.